

“MESÂİ”*

(Elif)**

MESLEK VE GAYE

Tarih-i beşerin kaydettiği en tahripkâr, en âlemsümül bir hâile olan 1914-1918 senesi harb-i umumîsi, bütün memleketlerin şimdiye kadar siyaset ve idare düsturu ittihaz ettikleri içtimâî ve idarî esâsâtı temelinden sarsarak bunlarda derin bir tebeddül icrası lüzum-ı kat'isini büyük bir vüzuh ile meydana koydu. Uğradıkları pek ağır hezimet darbesi ile serr-i tâbiyetlerinde tuttıkları taç ve tahtı fırlatıp atan, aşırıarca bel bağladıkları akidelere karşı derin heyecanlar ve ihtilâller içinde sarsılan mağlup memleketlerde olduğu gibi muzaffer silâhlarının kendilerine temin ettiği istinfâ ve yağma sahalarını kalil ve hodgâm bir zümrenin kâr ve menfaatına olmak üzere yeniden gasp ve gaarete hazırlanan galip memleketlerde, bugün aynı menbalardan doğan, aynı ihtiyaçlardan kuvvet alan bir cereyanın şahidi oluyoruz. Doğduğu memleketlerin bütün içtimâî ve iktisadî hareketleri ve inkılâbâtına nişane-i hüviyyetini basan bu cereyan, bilumum idarede, şimdiye kadar olduğu gibi iktisaden kesb-i kuvvet ettikçe adetleri azalan meş'ûm bir hizb-i kalîlin değil, belki halkın geniş tabakalarının arzu ve temayülâtını herşeye hâkim kılmak, halkın mukadderatında yalnız halkın irade ve kudretini âmil yapmaktan ibarettir.

(Pe [Be olmalıydı])

Zimâm-ı idarelerini gasp eden küçük bir ekseriyyetin münhasıran temin-i menfaat maksadıyla kendilerini sevk ettiği bu müthiş mukateleden mecruh ve perişan çıkan mağlup memleketlerin geniş halk kitleleri, bugün bir taraftan yaralarını sararak harap yuvalarını yeniden kurmağa, diğer taraftan bu kanlı fecianın bir daha tekerrürüne meydan vermeme maksadıyla memleketin umumî idaresinde doğrudan doğruya âmil olmağa nasıl çalışıyorlarsa, muzaffer memleketlerin halk tabakaları da aynı en-

* Bu metin Sayın Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya'dan sağlanmıştır.

"Mesâî"nin orijinalinin "Meslek ve Gaye" başlıklı giriş bölümündeki sayfalar, (bugün Romen rakkamlarının kullanıldığı gibi) Arap alfabesinin harfleriyle işaretlenmiş, "Mevadd-ı Esasiyye'den itibaren ise normal Arap rakkamlarıyla numaralanmıştır. Biz de buna göre, orijinal sayfaların başlangıçlarını parantez içinde italik karakterlerle gösterdik.

** Bu belgede kullanılan harf sırası, Arap veya Lâtin alfabesine göre değil, ebced hesabına göre dir:

Elif - 1,	Be - 2,	Cim - 3,	Dal - 4,	He - 5,
Vav - 6,	Ze - 7,	Ha - 8,	Tı - 9,	Ye - 10,
Kef - 20	Lam - 30,	Mim - 40,	Nun - 50,	Sin - 60,
Ayin - 70,	Fe - 80,	Sat - 90,	Kaf - 100	Rı - 200,
Şin - 300,	Te - 400,	Se - 500,	Hı - 600,	Zel - 700,
Dat - 800,	Zı - 900,	Gayın - 1000		

dişe, aynı temayülât ile çırpınıyorlar. Bu memleketlerde ferdâ-yi zaferde neş'e-i galibiyetle açılan ağızlar, yükseltile sesler çoktan kapanmış, çoktan susmuştur. Zengin ve mütehakkim bir ekalliyyetin, yalnız kalın barsaklarının kara zevkini tatmin için doymak bilmez bir hırs içinde bedbaht ve mağdur millet ve sınıflara akurane saldıran küçük bir ekseriyyetin kendilerini muğfil şiarlar, müzehhep efsanelerle sevk ettikleri kanlı sahneden perişan dönen halk, şimdi bu cidalin gittikçe meydana çıkan, gittikçe bâriz şekil alan derin yaralarını tedavi ile meşgul bulunmakta ve yarının yine böyle bir hâile getirmemesi için memleketin idare-i umumiyyesinde bizzat âmil olmak istemektedir.

Ondokuzuncu asrın orta ve nihayetlerine doğru Garbî Avrupa memleketlerinde muhtelif nam altında kendisini hissettiren bir cereyan halkın geniş tabakalarında derin izler çizmiş olmakla beraber (*Cim*) istihsale-i azîme ve serbest rekabet usullerinden mütevellit sınıflar zıddiyyetinden kuvvet alan bir tahakküm ve tagallüpden dolayı siyaset-i idariyyelerinde kendisini nisbeten az bir surette hissettirebilmiştir. Bütün memleketlerde re's-i kârda bulunan sınıfların siyasi ve içtimai mevkiilerini hırpalayarak şimdiye kadar düstur-i amel olan birtakım esâsâtı altüst eden harb, bu cereyana tarihte mislini görmediğimiz bir kuvvet ve vüs'at vermiştir. Bu güne kadar hüküm süren bu köhne, bu mürde esâsât yerine şimdi halkın kendi şuurundan, kendi vicdanından kopan, onun samimi arzu ve temayülâtına tercüman akideler, esaslar kaim oluyor. Rusya'da Bolşevizm ve Garpta her zamandan ziyade kendisini hissettiren ve kısmen muteassıp milliyetçilik ve idare-i maslahatçılık şekillerinden kurtularak daha cezri bir şekil alan (Sosyalizm), bu cereyanın en bâriz birer nişaneleridir.

Burjuvazi devr-i saltanatının henüz kabataslak iptidai hayatını yaşayan memleketimizde, sermayedarlık esasına müstenit büyük istihsal usullerinin Garpta doğurduğu sınıf taksimatı tamamıyla mevcut olmadığı gibi yine Garp memleketlerinde buna mümasil devrelerde tesadüf ettiğimiz muhtelif sınıflar da memleketimizde mevcut değildir. Bununla beraber içtimai, tarihî bir çok esbâb dolayısıyla milletin geniş tabakalarından, hey'et-i umumiyyesinden tamamen ayrı olarak teşekkül eden (*Dal*) sınıf-ı müdiran (memurîn sınıfı) milletin zararına büyümüş ve gittikçe millettten ayrılarak münhasıran memuriyet için memuriyet eden bir sınıf halini almıştır. Filhakika bugün memleketimizin içtimai ve idari hüviyetini bir vasf-ı mahsus ile ifade etmek istersek, buna ancak bir "memur memleketi" tâbirinden başka bir vasıf bulamayız. Bu sınıf dolayısıyla halk daima idareden uzak tutulmuş, onun iktisadî ve içtimai ihtiyaçları desâtir-i idare ve siyasetimizde en ufak bir yer tutamamıştır: İdare-i memlekette doğrudan doğruya halk nazar-ı dikkate alınarak, halkın iktisadî ihtiyacı herşeyde âmil olsaydı, bugünkü girîve-i izmihlâle düşmezdik.

Şüphesiz asırlardan beri devam edip gelen içtimai ve millî felâketimize sebep olan âmiller meyanında en mühimmi, halkın idareye sokulmaması, iktisadî inkişafa ehemmiyet verilmemesidir. Düşüğümüz inhitat girdabından kurtulmak için vâki olan teşebbüslerimizin akim kalması ve böylece bizim için yegâne necât çaresi olan asrî icâbâtı kabul ve tatbikte gösterdiğimiz tereddüt ve adem-i kabiliyyet esbâbını halkın idare-i hükû-

metten uzak tutulmasında ve bundan mütevellit bînihaye fakr-ü zaruretimizde aramalıdır. Eğer halkın geniş tabakaları idare sahasına alınarak onun içtimai ve iktisadi inkişaf ve teâlisi, umumi harekâtımızda rehber ittihâz edilmez bu suretle bugün bizi inleyen cehalet ve fakr ü sefaletimizin izâlesi esbâbına (He) yakından tevessül olunmazsa, bizim için herhangi bir suretle olursa olsun halâs imkânı yoktur.

Fırka, beka-yi mevcudiyetimizin ancak âheng-i umumiye uymakla, ancak milletlerin talih ve mukadderatını büsbütün yeni esaslara göre hal etmek isteyen cihanşümül içtimai hareketlerle muvazi ve hemâhenk yürünmekle muhafaza edileceğine kani ve bunun için de biran evvel halkı idare-i umûrda âmil kılarak idaremizde iktisadiyatımızı hâkim ve nâzım yapmak lüzum-i kat'isine kaidir. Filhakika memleketi bugüne kadar taşıdığı memur memleketi şeklinden kurtararak hakikî bir halk memleketi şekline koymak, herşeyde halkın irade ve kuvvetini hâkim kılmak bizim için en şedid bir vecibe-i hayatiyyedir. Kurulacak hükümet ve idare, şimdiye kadar olduğu gibi münhasıran memurine istinat eden, bundan kuvvet alan bir hükümet ve idare değil; belki iktisadi menfaatleri dolayısıyla birleşen halkın derin tabakalarına istinat eden; ondan kuvvet ve ruh alan bir hükümet olmalıdır.

Fırka, hedef-i siyaset ittihâz ettiği programında daima bu esası nazarı dikkate almıştır. Ancak mihyer-i idarimizde yapılacak bu tebeddülde memleketimizin kıvâm-i içtimaiyesini esasından sarsarak bizi elim bir girdaba götürebilecek ifratlardan suret-i katiyyede tevakkî edilmeli ve tesis olunacak halk idaresi memleketimizin inkişafını, ahalinin bihakkin kesb-i refah ve saadetini temin edecek bir şekli (Vav) idare olmalıdır. Fırka bu cümleden olmak üzere, yağmakâr ve hunriz düşmanlarımıza karşı giriştiğimiz ölüm-dirim mücadelesinde; Bolşevik Rusya ile akdetmiş olduğumuz ittifakı* büyük bir memnuniyetle takdir etmekle beraber iki taraf için de faydalı olan bu samimî râbıtanın münhasıran siyaset sahasında kalarak intihap edeceğimiz tarz-ı idare ve meslek-i içtimai üzerinde hiçbir suretle müessir olmaması lüzum-i kat'isine şiddetle kaniiz.

(Bolşevizm)in vâzı'ları bundan yetmiş iki sene mukaddem (Komünizm)in değişmez esaslarını çizerken makine hayatından doğan şimdiki medeniyetin derece-i kusvâya vardığı memleketleri gözleri önünde almışlar, nazariyelerini tekâmülün en son mertebesinde bulunan milletleri esas ittihaz ederek serd etmişlerdir. Büyük istihsal usullerine müstenit sermayedarlık hayatının varmış olduğu mertebe-i kusvâdan mütevellit bir zaruret-i iktisadiye ve içtimaiye olduğu iddia edilen (Bolşevizm)in bir memlekette tatbik edilebilmesi için bir dereceye kadar bir taraftan o memlekette sermayenin yaratıcı rolünü ikmal ederek tahripkâr bir şekil alması, istihsalât ve nakliyat vesâiti ile beraber malî sermayenin azamî derecede temerküz eylemesi, diğer taraftan ilim ve maarifin halkın en aşağı tabakalarına nüfuz edecek kadar esaslı bir surette intişar etmesi ve aynı zamanda mebzul bir medenî ve içtimai vesâit ve müessesât mevcut bulunması (Ze) lâzımdır. Halbuki, sanayi-i cesîmeden, her türlü vesâit-i me-

* 20 Ağustos 1920'de parafe edilen anlaşma taslağı kastediliyor olmalı. Bak. Yurarda Bl. II/n. 20.

deniyeden, malî sermayeden ve her nevi iktisadî ve içtimâî teşkilâtın tamamıyla mahrum bulunan ve fertleri henüz yetişmemiş olan bir memlekette azamî bir merkezîyeti istilzam eden (Bolşevizm)in, kommün hayatının tatbikinden bahs edilmeye imkân yoktur.

Komünizm — Bolşevizm cemiyet hayatından kuvvet alır. Komünizm nazarında hakk-ı mülkiyyet nasıl efsanevî bir mevlûd-i tarihi ise fert ve aile müesseseleri de öylece bir sania-i içtimaiyyedir; yoktur ve yalnız cemiyet vardır. Ancak medeniyetin en son devre-i tekemmülüne varmış bir memleket için kabil-i münakaşa olan doğru veya yanlış bu nazariyeye mukabil fırkamız; her hususta geri kalan memleketimizde âtimizi, ferdi sa'y ve teşebbüslerden ve aile hayatının dağıtılmak şöyle dursun, bilâkis daha ziyade kesb-i refah ve kuvvet etmesinden bekler.

Komünizm, ancak sanayi hayatından ve halkın aşağı tabakalarından doğar, ve sınıflar arasında iktisadî zıddıyyetten kuvvet alarak inkişaf eder. Şimdiye kadar müesses ve mutâ olan tarihi, içtimâî ve iktisadî şerâitten nisbeten fazla istifade etmiş olan halkın mutavassıt ve yüksek tabakalarından hiçbir vakit Komünizm doğamaz.

Esasen (Bolşevizm)in esâsâtı layetegayyedir ve bu esâsâtın zerre kadar ayrılamaz. Bolşevizm için mutavassıt bir teçellî (Hı [Ha olmalıydı]) ve tatbik şekli yoktur. Bugün (Bolşevizm), Azerbeycan'da, Rusya'da, Türkistan'da, Başkırdestan'da ne fecîalar doğurmuş ise, herhangi bir hulya ve dalâlet-i fikriyyeye kapılarak bizde de tatbiki cihetine gidilirse, memleketimizde de aynı vekayii, aynı hâdisatı fevhit edecektir.

Mülkiyyet-i şahsiyyenin tamamen ortadan kalkarak müsavat-i içtimaiyyenin teessüs etmesi ve bu maksadın temini için de mülkiyyet-i şahsiyyeden en ziyade istifade eden yüksek ve mutavassıt sınıfların imhası suretiyle hâkimiyet-i siyasiyye ve iktisadiyyenin amele ve köylülerin eline verilmesi gibi lâyetegayyer iki esâs rehber-i hareket ittihaz eden (Bolşevizm), memlekete ancak bir ihtilâl ile, zimâm-ı idarenin re's-i kârda bulunan sınıflardan cebren gasbı için bir sınıf mübâreze-i ihdâsi suretiyle gelebilir. Tarih bu iddiamızın en büyük delilidir. Filhakika bugün Rusya'da re's-i kârda bulunan proletarya sınıfı kendisinden evvel hâkim olan sınıflar ile ancak şedit bir imha mücadelesinden, bu maksatla yapılmış hunrîz ihtilâllerden, kanlı vatandaş muharebelerinden sonra diktatörlüğünü ilân edebilmiştir. Asırlardan beri sürüklenip gelen bir sû-i idarenin bünye-i içtimaiyyemizde açmış olduğu derin yaraların tedavisi için bütün kuvvâ-yi maddiyye ve maneviyyemizin müttehiden sarf edilmesi lâzım gelen böyle bir zamanda, Bolşevizm-Komünizmin layetegayyer esaslarını ve bu esa(Tı)sların tatbiki için yegâne çare olan tahripkâr mübâreze vasıtalarını memleketimize sokmak, bizde içtimâî ve idarî binihaye hercümerçten, bihudut bir fakr ü sefaletten başka bir şeyi intac etmeyecektir.

Yarım asırlık bir fasıla-ı tarihiyyeden sonra Rusya'da tekrar canlanan Komünizm, havza-i nüfusuna giren Şark millet ve memleketlerinde taşıdığı bu ikinci vatanına has şekl-i tecellîden sarf-ı nazar hadd-i zatında beynelmileliyet esasına müstenittir. Ve milliyet fikrinin en şedit bir düşmanıdır. Her şeyde kaide-i tekâmüle kani olan fırka; bütün akvâm-ı mütemeddinenin tarihlerini nazar-ı dikkate alarak tam mânasıyla

bir milliyet devresi yaşanmadan beynelmileliyet devresine girilemeyeceği kanaatındadır. Milliyet devresini idrak etmemiş bir milletin beynelmileliyet devresine girmesi, kendi benliğini tamamen kaybederek iktisadî, harsî ve içtimaiî nokta-i nazardan kendisine faik olan bir milletin taht-ı tahakküm ve nüfuzuna girmesinden başka bir şey değildir. Asırlardan beri [uğruna] kan döktüğümüz istiklâlimizi ancak millî şuur ve millî benliğimizden kuvvet alan bünye-i içtimaiyye ve medeniyemizi muhafaza ile kurtarabileceğimiz gibi, emperyalist Garbın senelerden beri varlığımızı yutmak için bin türlü tahakküm ve tasallutlar içinde kuduran vesayet ejderinden kurtulup da bu defa Şark proletaryasının zaman zaman içinden milliyet kokusu tereşşuh eden "fıkarâ-yi kâsibe" mengenesine (Ye) düşmemek, yalnız millî benliğimizi, milliyetimizi idrak ile olacaktır.

Medid bir sù-i idare ve idraksizlikten dolayı ancak On Temmuz İnkılâbından* beri maateessüf hafif ve kısmen yanlış bir surette hissedebildiğimiz milliyetimizi; benliğimizi memleketimizin atide geçireceği bütün inkılâbât-ı idariyye ve içtimaiyyenin temeli addeden fırkamız, en geniş mânasıyla halka doğru giderken fikr-i milliyetin inkişaf ve takviyesine çalışmayı kendisi için en matlup bir hedef addeder.

Bir de içtimaiî ve harsî inkılâplar, halkın ruh ve vicdanından, içtimaiî ihtiyaçlardan doğar. Haricî kuvvet ve cereyanların tesiriyle yapılacak inkılâplar, bittabi o memleketin ruhuna ve hakikî ihtiyacına tevâfuk edemeyeceğinden memlekette münhasıran ecnebi unsurların tahakküm ve tegallübüyle payidar olur. Bizimle aynı lisanı konuşan, aynı hissi taşıyan komşu kardeş milletlerin bugün arz ettikleri çok elîm hâl, bu iddiamızın en bâriz, en çıplak bir misalidir. Siyasî maksatlar, indî kanaat ve arzularla şekl-i içtimaiî ve idarî değiştirilemez.

**

(Kef)

Fakir halk tabakalarına istinat ederek idare-i hükûmette münhasıran çalışan ve işleyen kolların irade ve ihtiyacını hâkim kılmak hususunu ve bu suretle içtimaiî ve iktisadî inkişaf ve teâlîminin teminini yegâne maksat addeden fırkamızın bu maksadın istihsali için tanzim etmiş olduğu programın hutût-i esâsiyyesi şu suretle hülâsa olunabilir:

Elif) Âzâları halk tarafından intihap olunan Şûrâ-yi Millet memleketin siyasî ve idarî en yüksek makam-ı kuvvet ve iktidarıdır. Memleket ve milletin hayatına taallük eden bütün mesâil ancak Şûrâ-yi Millet'in rey ve kararıyla halledilebilir. Şûrâ-yi Millet şuaabât-ı muhtelif-i idareyi kendi arasından müntehap hey'et-i icraiyye vasıtasıyla idare ettiği gibi, içtima müddetini ikmal ile dağılırken kendi yerine kaim olmak ve umûr-u hükûmeti yakından murakabe etmek için yine kendi arasından bir hey'et-i vekile intihap eder.

Fırka, hayat, tarih ve siyasetin ilcâât ve irşâdâtını rehber ittihâz ederek bütün müslümanların halifesi ve Türkiye'nin hükümdarı olan Zat-ı Şahanenin gayr-i mes'ul bir vaz'-ı mübeccel ahz etmelerine şiddetle ta-

* İkinci Meşrutiyetin başlangıcı olan "Hürriyetin İlanı": 10 Temmuz 1334 = 23 Temmuz 1908.

raftar olmakla beraber Osmanlı hanedan-ı hükümdarî erkân-ı muhterem-si arasından intihabını da zarurî ve gayr-i kabil-i içtinap bir hareket addeder.

Te [Be] (Komünizm), bilumum edyânı sınıflar ve milletler arasında (Lâm) vasita-i tahakküm ve münaferet addeder. Ve cemiyet hayatını bunlardan tecride çalışır. Buna mukabil fırkamız, ihtikâr ve ribahî men eden, servetin mahdut ellerde teraküm ve inhisarına mani olan; toprağın cemiyete ait olduğunu bildiren; hürriyet-i vicdaniyyeye ve hukuk-i ibade mürââtı, fıkara son derece yardım ve sevgiyi emr eden; bir saatlik adaleti yetmiş yıllık mürde ibadetlere tercih ve sa'yi tebcil eyleyen; kadınlara yüksek haklar, ilim ve marifete büyük mevkiller veren, yoksulu devletliden, serdarı neferden ayırt etmeyen; zulüm ve fuhuştan, sekr ve israftan ve istibdat ve ihtişamdan nefret eden, bütün edyâna hürmeti, çok geniş mânada uhuvveti ve Allahın rab-ül-âlemin olduğunu bildiren, halkın vicdanını masdar-ı adalet bilen ve cemiyet hayatına, içtimâî hayatta örf ve tekâmüle geniş ve canlı kıymetler veren ruh-u İslâmiyyete lâkayt kalamaz. Ancak hakayik-i İslamiyyenin istibdat ve inhitat devirlerinde birçok hurafe ve efsanelerle karşılaştırıldığını ve bunun neticesi olarak dinî hakikatlara karşı halkta günden güne mütezâyit bir cehil ve lâkaydî hasıl olduğunu gören fırka, bunun izâlesiyle beraber halkın asrî ve şuurlu bir hayat-ı diniyye yaşayabilmesi esbâbına tevessül etmiş ve bu cümleden olmak üzere Şeyhülislâmın riyaseti altında münhasıran umur-i âliyye-i diniyye ile iştigal etmek üzere bir Şûrâ-yi Âli-i İslâm'ın vücuda getirilmesini ve aynı zamanda evkaf idare-i (Mim) umumiyyesinin müslümanların içtimâî ve iktisadî inkişaflarını temin edebilecek bir şekle icra edilmesini en münasip bir hareket addedmiştir.

Muhtelif avâmilin taht-ı tesirinde olarak hakayik-i İslâmiyyenin uğratıldığı bir sürü tahriflerde, vezâif-i diniyyeye, halkın tezkiye-i ruhiyye ve ahlâkiyyesine hasr-ı mevcudiyet edememelerinden dolayı ulemâ-yi muhterememizin şayan-ı dikkat bir hissesi mevcut bulunduğuna kail olan fırka, ulemâmızın mevkillerinin muhteremiyeti itibarıyla artık hayat-ı siyasiyyenin çirkin safhalarından uzak bulunmalarını ve buna nazaran alelumum memurîn-i diniyye ve ruhaniyyenin hakk-ı intihaplarını istimal etmemelerini bir kaide-i esasiyye olarak kabul etmiştir. Filhakika bazan mevcudiyet-i milliyyemizi bir girdab-ı felâkete sürüklemek istidadını gösteren bu mücadelelerin önüne geçerek evlâd-ı vatan arasında telif-i beyn edebilmeleri lâzım gelirken, ulemâmızın mübarezât-ı siyasiyyeye kapılmaları ve defaât ile vâki olduğu üzere leh veya aleyhinde buldukları firkalar hakkında fetvâ-yi şerife ısdârına kalkışmaları hiçbir suretle kabil-i tecvîz olamaz.

Ha [Cim]) Her türlü siyasi mücadelelerden uzak kalarak kat'i bita-raflıklarını muhafaza etmeleri icap eden alelumum zabitanın ve bazı rüesâ-yı hükümetle hâkim ve müstantüklerin vazife başında bulundukları müddetçe intihâbâta iştirak etmemeleri ve bir kısım eşhasın hakk-ı intihaptan mahrumiyetleri son derece mühim görülmüş ve vazife-i vekâletlerini muhtelif suretlerle sû-i istimal eden mebusların geri çağırılması keyfiyeti de bir usul ittihâz edilmiştir. Fırka, halkın iradesini daha

pürüzsüz temsil eden usul-i intihabın sınıflar esası üzerine müesses bir intihap olduğuna kani olmakla beraber iktisadiyatımızın henüz kâfi derecede inkişaf ve binnetice muhtelif iktisadî ve meslekî cemiyetler kat'î surette tebellür etmemiş olmasına binaen intihabâtın meslekî ve sınıflı esaslar üzerine icrası imkânının husulüne kadar bir dereceli, müsavi ve hafî yapılması zarurî görülmüştür.

Dal) Memlekette kanunu her şeyin fevkinde görmek isteyen fırka-mız, vatan dahilinde yaşayan umum ahalinin (bin-nefis Zat-ı Şahanedan gayrı) din, millet, cins, sınıf ve meslek farkları nazar-ı dikkate alınmaksızın kanun nazarında müsavi olduğunu ilân eder. Fırkaca, memlekette her türlü tagallüp ve tecebbür cereyanlarına nihayet verilerek halk tabakalarının siyasi ve idarî hukuk ve hürriyetinden azamî derecede istifade etmesi bir umde-i esasiyye ittihaz olunmuştur. Fırka, eski hayata göre ve kısmen basmakalıp bir tarzda vücuda getirilen kavânin-i hâziranın yeni hayat ve ihtiyaca nazaran esaslı bir surette ıslahını veya yeniden tanzimini talep etmektedir.

(Se [Sin olmalıydı])

He) İnhitât-ı içtimaîmizde bilhassa kadınlarımızın lâıyk oldukları mevkileri ahz edememelerinin en büyük âmil olduğuna kani olan fırka, kadınlarımıza en vâsi hukuk-u aileyi vererek erkeklerle kadınlar arasındaki müsavatsızlık ve bundan mütevellit haksızlığı ref ve izâleyi, kadınlarımızın mücadelât-ı hayatiyyede muvaffak olabilmeleri için kendilerine bilumum müessesât-ı ilmiyyeyi açık bulundurmayı, müktesebât-ı fikriyyelerini tezyid için yapılacak her nevi teşebbüsâtı himaye ve teşvik eylemeği ve iktidar ve meziyetleri nazar-ı dikkate alınmak şartıyla kadınların da hidemât-ı umumiyeye iştiraklerini temin etmeyi mukaddes bir hedef addeder.

Vav) Halkın vâsi miyasta idare-i devlete iştirak etmesi ve bu suretle bilumum aksâm-ı idarede aşağıdan yukarıya doğru halk tabakalarının âmil olması ve bir taraftan kırtasiyeciliğe karşı bir mücadele açılmakla beraber aynı zamanda lüzumsuz memuriyetlere nihayet verilmek suretiyle idare-i umumiyede vâsi bir tasarrufât temini umde-i esâsiyye olarak kabul olunmuştur.

İdare-i mahalliyyede esas livâ ve nahiyelerdir. Memleketimizin vaziyet-i hâzırası ve bilhassa vesâit-i münakalenin fıkdanı, daha bir müddet için kazâ teşkilâtının muhafazasına lüzum göstermiş olmakla beraber kazâların vezâif-i idariyyeleri asgarî dereceye indirilmiştir. Nahiyelerde hükûmete müteallik bilumum muamelâtın doğrudan doğruya köylüler tarafından intihap olunan nahiyeciler marifetiyle ifası (Aydın) ve şimdiye kadar hükûmet-i merkeziyyenin nahiyeciler ve köy halkları için pek feci bir surette tecessüm eden vesâit-i icraiyyelerinin nahiyelerden katiyen kat'-ı alâkaları, lâzime-i esasiyye addedilmiştir.

En büyük idare cüz'-i tâmmı olan livâlarda, siyaset-i hariciyye ve dahiliyye, umûr-i askeriyye, beynelmilel münasebât-ı iktisadiyye gibi hususât müstesna olmak üzere bilumum muamelâtın tanzim ve idaresi livâ meclis-i umumîlerine aittir. Livâ meclisleri memleketin vahdet-i idariyye ve siyasiyyesinin bozulmaması için merkez-i hükûmet tarafından intihap

ve tayini icab eden bazı rüesâ-yi memurîn ile fen memurlarından maada bilumum memurîni kendileri intihap ve tayin ederler. Fırka aynı zamanda bu tarz-ı intihap ve tayin ile, muhtelif sevâik altında memleketterinden uzak düşen, memleketterine bir türlü ısınamayan münevverlerin temin-i hayat için halka doğru ihtiyar-ı hareket zaruretini hissedeceklerine kanidir.

Dal [Ze] Asırlardanberi mal, can ve kanıyla namütenahi fedakârlıkta bulunan fakir köylü ve işçilerimizin müdafii olan fırkamız, köylülerimizi başkalarının kâr ve hesabına olarak çalışmaktan kurtararak toprak sahibi yapmağı ve bunun için münhasıran büyük arazinin ahaliye tevziini en yakın bir vazife bilir ve toprağın yeniden eşhâs elinde terakümüne meydan verilmemek için arazi alım ve satımının men'ini talep eder.

(Fe)

Fırka, fakir ve yoksul köylülerimizin öteden beri zebun-i kahrı oldukları zorbalarla muhtekirlerin tagallüp ve desiselerinden ancak kesb-i refah etmeleriyle kurtulabileceklerine kani olduğundan bu maksadın temini için bunlara azamî derecede muavenet ve bu meyanda Ziraat Bankası'nı bütün mânasıyla köylülerin refah ve inkişafına hâdim bir müessese haline ircâ etmekle beraber diğer taraftan fakir ve orta halli çiftçileri tamamıyla müstahsil bir kuvvet halinde tensik için meslekî cemiyetler teşkiline büyük bir ehemmiyet atfeder.

Bütün mesaisinde köylü ve işçiler sınıfının refah ve itilâsını istihdâf eden fırkamız, şehirlerdeki küçük esnaf ve sanatkârları kendisi için en yakın bir müttefik addeyle ve bunların her suretle temin-i inkişafına çalışır.

Hı [Ha] Fırka, her türlü âsâr-ı umran ve medeniyetten mahrum bulunan memleketimize hayat vermek, halk tabakalarına geniş bir saha-i faaliyet açmak maksadıyla ecnebi sermayesinin mebzulen memlekete girmesine taraftardır. Ancak malî sermayenin şimdiye kadar olduğu gibi siyasî ve iktisadî hâkimiyet temin edememesi için icab eden tedbirlere tevessül edilecektir.

İktisadiyat sahasına gelince, muayyen bir plana tevfikân istihsalâtı tezyit ve umumî tasarrufu temin için her nevi kooperatifler, sendikalar, meslekî ittihatlar vücûda getirmek ve aynı zamanda yerli erbab-ı ticaretin sermaye ve tecrübesinden (Sin [Sat olmalıydı]) azamî istifadeler temin edilmek suretiyle memlekette bu müesseselerin bütün halkı içlerine almalarına çalışılacak, diğer taraftan bu müesseseler arasında sıkı râbitalar te'sis edilmek ve bütün iktisadî teşebbüsler gittikçe yekdiğerleriyle birleştirilmek şartıyla tedricen millî iktisadiyatın bir usul dairesinde bir idare-i merkeziyye tarafından tanzim ve tedvirine imkân hasıl edilecektir. Ve bu tarz-ı mesai neticesinde memlekette yavaş yavaş yeni bir şerait-i hayatiyye ve iktisadiyye vücut bularak haricin rekabet ve tahakküm-i iktisadilerine mukavemet imkânı hasıl olmakla beraber fakir halk tabakalarının sırtından geçinen tufeyliler de ortadan kalkacaktır.

T1) Fırka, memleketimizde maatteessüf şimdiye kadar hiçbir suretle nazar-ı dikkate alınmayan sa'yin himayesi meselesine büyük bir ehemmiyet atfederek en gayr-i müsait şeriat altında ifna-yi hayat eder dere-

cesine çalıştıkları halde sa'ylerine mukabil lâ-şey addedilecek derecede ücret alan ve istenildiği, iş kabiliyetlerini kaybetmeğe başladıkları zaman kollarından tutulup kapı dışarı atıliveren bilumum fakir işçilerin muhafaza-i hukukunu ve teminat-ı içtimaiyyeye mazhariyetlerini en büyük bir gaye bilir. Bununla beraber fırka, bir taraftan iş borsaları ihdâsı suretiyle kuvve-i istihsaliyyenin tezyidi, salâh-ı içtimainin temini ve iş kudretini kaybedenlerle muavenet-i umumiyeye muhtaç olanların ve ikiden fazla çocuk sahibi olan fakir halk tabakalarına mensup kimselerin mâzhar-ı himaye edilmesi meselelerini nazar-ı dikkate almıştır.

(Kaf)

Ye) Cehle, tagallübe, haksızlığa ve dinî, ilmi hiçbir esasa ibtinâ etmeyen mâni-i terakki sakîm âdet ve an'anelere, bâtlı fikirlere karşı en büyük silâh-ı mücadelenin ilim ve maarif olduğuna kani olan fırkamız, bir taraftan halk tabakalarına mensup köylü ve şehirli erkek ve kız fakir talebelerin her nevi mekteplerden istifadelerini mümkün kılacak maddî vasıtaların ihzâr ve teminine çalışmakla beraber diğer taraftan mektep harici birtakım müesseseler vücuda getirerek nur-i maarıftan mahrum kalmış avamın tenvir ve inkişafına hizmet eylemeyi en büyük bir gaye bilir. Evlâd-ı vatana, umumî hayat mübârezesine mukavemet edebilecek asrî ve amelî ve aynı zamanda millî ve mefkûrevî bir terbiye verilmesi şiddetle matluptur.

Kef) Adliye sahasında fırkanın hedefi, merci-i adaleti halkın ayağına götürmek ve halkın vicdanını masdar-ı adalet bilmekten ibarettir. Bugünkü teşkilât-ı adliye ve usul-ü muhakemâtımızın bilhassa en ziyade ezilen ve harap olan fakir halkımızın, köylümüzün ihtiyacına kat'iyen elverişli bulunmadığına kani olan fırkamız, muhtelif şekillerde eski mahkemelerin kaldırılmasına ve adliye işlerine halkın doğrudan doğruya karıştırılmasına ve kavânin-i adliyenin bu nokta-i nazara göre ve kanun-i medenimizin örfe ve asrî icabâta tevfikana esaslı surette ıslahına şiddetle taraftardır.

Lam) Hukuk-i tasarrufiyye meselesinde, her vatandaşın kanun (Rı) dairesinde emlâk ve vesâit-i istihsaliyye üzerinde mülkiyet hakkını hâiz ve her türlü faaliyet-i iktisadiyyede ve tesisat-ı medeniyye vücuda getirmekte serbestiye malik bulunduğunu tasdik eden fırka, yalnız menâfii cemiyete şâmil olan mevâd ve menâbi-i tabiiyye üzerinde eşhâsın veya eşhâs-ı hükmiyyenin hukuk-i tasarrufiyyelerini tamamıyla bir eser-i gasb ve binaenaleyh gayr-i meşru addeder, ve buna nazaran birtakım çare-i tesviyelerle bu hukukun ref ve ilgasına çalışmağı en tabii bir vazife bilir.

Mim) Fırka, siyaset-i umumiyeye nokta-ı nazarından, memleketimizin vaz'iyet-i coğrafiyye ve ilcâât-ı tarihiyyesiyle alâkadar olarak gerek İslâm beynelmileliyyeti dahilindeki Türk ve İslâm milletleriyle ve gerek cihan demokrasisiyle en sıkı ve samimî münasebetler tesisine taraftardır, ve hükümetin gerek Garp ve gerek Şarka karşı muayyen ve müsbet bir siyaset takip eylesmesini talep eyler.

Netice:

1 — Fırka, bünye-i milliyeye ve içtimaiyyemize uygun düşen millî bir inkılâba taraftardır, lüzumsuz ifratlardan müctenib ve tekâmülcüdür. İn-

kılâbi hareketlerde rehberi, hayat ve tarih, hedefi iktisadî ve ilmi iş bölümüne riayet ve tamamıyla halka rüçudur.

2 — Fırka Komünizmin memlekette tatbikini ve Şarkta galebesini bir emr-i müstehil addeder. Ve Komünizm içtimai inkılâbının, (Şin) hâkim ve aynı zamanda müstehlik mevkiinde bulunan memur sınıfının tanzimatçı ruh ve zihniyetten doğamayacağına kanidir. Bununla beraber fırka, ortalıkta yalnız memur sınıfının ve bu sınıfla beraber yürümeyi bir ve her türlü faaliyet-i iktisadiyyede ve tesisat-ı medeniyye vücuda getirmekte serbestiye malik bulunduğunu tasdik eden fırka, yalnız menâfi-i cemiyete şâmil olan mevâd ve menâbi-i tabiiyye üzerinde eşhâsın veya eşhâs-ı hükmiyyenin hukuk-i tasarrufiyelerini tamamıyla bir eser-i gasb vesile-i teneffu' addeden, yalnız bir zümre-i kalilenin sada-yı menfaat ve hâkimiyeti işitilirken, memleketin Garp ve Şarka karşı vaz'iyet-i siyasiyyesini ve kıvam-ı içtimaiyyesini tehlikeye düşürecek olan Komünizm hareketini milletin hakikî menfaatlerine muhalif bir san'ia olarak kabul eder.

3 — Fırka, millî hayat ve tarz-ı maişetimize muvafık düşen herhangi bir tarz-ı idare ve meslek-i içtimaiyi intihap ve kabulde serbestimizi muhafaza ile beraber, Sovyet Rusya ile mevcut mübâreze ve dostluk muahe-desine* tamamıyla mürââtî ve halâs-ı müşterek imkânı elde edilmeye kadar başta düşman-ı ebedî İngilizler olduğu halde bütün Garp emperyalist ve kapitalistleriyle mübâreze ve mücadelede devamı en mukaddes ve millî bir vazife bilir.

(harfsiz)

NAZAR-I DİKKATE

Programda bazı kelime ve cümle hata ve noksanları var; ancak ruh ve mânaya dokunması itibarıyla aşağıdaki bir kısım sehvlerin tashih edilmesi lâzımdır.

Sayfa 3, madde 18'de meslekler yerine mesleki yazılacak,

Sayfa 16, İhtar - fıkrasında, (meclis-i umumî) yerine, (belediye meclis-i umumîsi) yazılacak,

Sayfa 19, madde 45'te, küçük çaylar ve sulardan sonra, (hakk-ı şübh müstesna) kelimeleri kavisler içinde olarak ilâve edilecek.

Sayfa 27, Ye — kaydında, nısfı sermayedarlar yerine, nısfı amele ve nısfı sermayedarlar, yazılacak.

Sayfa 28, madde 60'ta, ikinci fırka: "Fakat sigorta edilenlerin yevmiye ve aylıkları işçi teşkilâtlarının iştirakiyle ve müteşebbislerle yapılacak itilâflarla tayin edilmelidir." suretinde yazılacak.

Sayfa 42, Kef — kaydında, köy hanlarını iskâna elverişli bir hale ifrağ etmeli yerine: köy, belde ve bekâr hanları iskâna elverişli sıhhi ve medeni bir hale ifrağ edilmeli, yazılacak.

MEVÂDD-I ESASİYYE

[1]

1 — Türkiye devleti, halkın bilfiil mukadderatına hâkim ve sahip ol-

* Bak. yukarıda s. 433'teki notumuz.

mak hususundaki irade ve kudretini temsil eden bir (Şûrâ-yi Millet) tarafından idare olunur.

2 — (Şûrâ-yi Millet) halk tarafından müntehap mebuslardan mürekkeptir, ve devlete memlekete ait bilumum meselelerin hal ve rüyetinde yegâne merci-i iktidardır. Buna nazaran, nâzırların bir kısmını veya hepsini yeniden intihap etmek, alelumum kanunları vaz, tâdil veya feshetmek, harp ilân ve sulh akdetmek ve muahedeleri tasdik eylemek Şûrâ-yi Milletin hukuku cümlesindedir.

Kezâ, siyaset-i hariciyyeyi tayin, umumî bütçeyi tasdik, vergiler tarh ve tevzi etmek, umumî ve hususî af ilân ve ordu [ve] donanmaya emir ve kumanda etmek hakları (Şûrâ-yi Millet)e aittir.

3 — Zat-ı Şahane, bütün müslümanların halifesi ve Türkiye devletinin hükümdarı olup Osmanlı hanedan-ı hükümdarı erkân-ı muhteremesi arasından kanun-i mahsusuna tevfikân (Şûrâ-yi İslâm) ile birlikte (Şûrâ-yi Millet) tarafından intihap olunur.

4 — Hükümdarlık ve halifelik makamı için senevî muayyen [2] bir tahsisat ita edilir. Hanedan-ı hükümdarı âzâsına başkaca tahsisat verilmez.

5 — Şeyhülislâmın intihap ve tayini makam-ı hilâfete râcidir. Şu kadarı var ki evvelimde (Şûrâ-yi İslâm) tarafından kendi âzâları meyanından üç namzet tefrik ve arz olunur.

6 — (Şûrâ-yi İslâm), (Şûrâ-yi Millet) tarafından irâe olunacak kırk beş namzet arasından livâ meclis-i umumîlerince iki sene müddetle müntehap ve miktarı on beş âzâdan ibaret bir hey'et-i âliyye-i ilmiyedir.

7 — Şeyhülislâm (Şûrâ-yi İslâm)ın reisidir. Şûrânın vazifesi münhasıran umur-u âliyye-i diniyye ile iştigaldir.

9 — (Şûrâ-yi İslâm) teşkilâtı Meşihat-ı İslâmiyye teşkilâtı yerine kaim olarak dinî ve asrî ihtiyaca göre tensik ve tanzim edilecektir.

9 — Türkiye'de yaşayan umum ahali (bilfiil hilâfet makamında bulunan Zat-ı Şahanedan gayri hanedan-ı hükümdarı âzâsı da dahil) din, millet, cins, sınıf ve meslek fark ve imtiyazı olmaksızın kanun nazarında müsavidir.

10 — Türkiye'de yaşayan her vatandaş kanun dairesinde hürdür, şahsı ve meskeni her taarruzdan masundur, merci-i kanunîsinden karar sâdir olmadıkça bir kimse hiçbir bahaneyle tevkif edilemez.

[3]

11 — Türkiye'de mevcut her din, ibadet ve mabet muhteremdir ve bir dini terk ve başkasını kabule kimse icbâr edilemez. Herkes serbestî-i vicdana maliktir.

12 — Devlet aleyhine hareket veya fiilen şekavet mahiyetini iktisap etmemek şartıyla hakk-ı içtima ve hürriyet-i matbuat temin olunmalıdır.

13 — Türkiye teb'asından her fert, kavanîn ile muayyen esaslar dairesinde her türlü medenî ve iktisadî tesisat vücuda getirmekte serbesttir.

14 — Her fert, kanun dairesinde emlâk ve vesait-i istihsalîyye üzere mülkiyet hakkını hâizdir.

15 — Ekalliyet, harsî-medenî inkişaf vesâitini intihap ve kabulde tamamıyla hürdür.

İntihâbât

16 — Onsekiz yaşını ikmal eden her fert, din ve millet, sınıf ve meslek farkı olmaksızın bilâ-istisna intihap hakkını haizdir.

17 — İntihap, bir dereceli, müsavi ve hafi icra olunur.

18 — Şûrâ-yi Millet intihabında meslekler ve siyasi cemiyetler, teşkilâtlarının derece ve kuvveti nisbetinde mebus vermek hakkını hâiz olmalıdır. Eğer bu fırkalar, nisâbı hâiz olmayıp da muhtelif [4] livâlardaki miktar-ı ârâ nisâbın sülûsânını bulursa bir mebus vermek suretiyle temsil olunur.

19 — İntihap merkezi cüz'-i tâmm-ı idarî olan livâ, intihap vâhit-i kıyasîsi otuz bin nüfustur.

20 — Mebusan intihabı müddeti iki senede bir defa icra olunur. Ve her mebus bütün halkın vekilidir.

21 — Her vatandaş istediği mahalden namzetliğini vaz etmekte muhtardır.

22 — Âtîde zikredilen eşhâs alelumum intihap hakkından mahrumdurlar. [:]

Elif) Dimaği kabiliyetlerini zayı edenler; Be) Kanunî bir cürüm ile içtimai haysiyetlerini haleldar edenler (sârikler, mürtekip ve mürteşiler ve saire), Çe ([Cim]) Vatana hıyanet ettikleri ve ihtikâr yaptıkları hükmen tebeyyün edenler, Dal) Çalışmayarak yalnız faizcilikle refahını idame edenler.

23 — Keza âtîdeki vazife erbabı da intihap etmek ve intihap olunmak hakkını istimal edemezler:

Elif) Hükûmet-i merkeziye tarafından mansup mutasarrıf, kaymakam ve milis kumandanı gibi rüesâ-yi memurîn (vazife başında buldukları müddetçe), Be) Mevkîlerinin muhteremiyeti itibarıyla siyasi cereyan ve bu mübârezelere karşı kat'i bitarafîliklerini muhafaza [5] etmeleri icap eden memurîn-i diniyye ve ruhaniyye, Cim) müdafaa-i vatan vazife-i âliyyesini deruhte etmeleri hasebiyle orduda ifa-yı vazife ettikleri müddetçe siyasi mücadelelerden uzak kalmaları ve fırkalara karşı kat'i bitarafîliklerini muhafaza etmeleri iktiza eden alelumum zabitan, Dal) Hâkim ve müstantikler.

24 — Âtîdeki ahval sıfat-ı vekâletin selbini istilzam eder:

Elif) Vazifeyi sù-iistimal, Be) Devlete karşı ihanet, Cim) İhtikâr, Dal) Bilvasıta ve bilâvasıta yerli ve ecnebi müessesat-ı maliyye ve iktisadiyyesi hesabına hareket, He) Haysiyyet-i şahsiyyeyi muhil cerâim irtikâbı.

Yukarıda tadâd olunan ahvalin tahakkukunda, müntheipler, doğrudan doğruya mebuslarını geri çağırarak ve yerine başkalarını intihap etmek hakkını hâizdir. Fakat bunun için müntheiplerin ekseriyyet-i ârâsı şarttır.

25 — Yirmibeş yaşını ikmal eden ve 22-23'üncü maddelerde zikredilen hususâtın nâşi intihap hakkını istimal edemeyenlerden maada her fert bilâ-istisna intihap olunmak hakkını haizdir.

26 — (Şûrâ-yi Millet) her sene Teşrin-i sani iptidasında davetsiz toplanır. İçtima müddeti dört aydır. Maahaza (Hey'et-i Vekile)nin göreceği lüzum ve mebusların nıfısının talebi üzerine (Şûrâ-yi Millet) fevka-

lâde olarak içtima eder.

İhtar — İntihâbâtta ekalliyetlerin hukuku tamamıyla temin edilmelidir.

[6]

UMUMÎ İDARE MESELELERİ

Şûrâ-yi Millet ve Hey'et-i Hükûmet

27 — Hey'et-i İcraiyye, Şûrâ-yi Millet tarafından ve mebuslar arasından intihap olunur.

28 — Hey'et-i İcraiyye, Şûrâ-yi Millete izafetle ve meclis-i mezkûrun itimadını hâiz bulundukça icra-yı umûr ve hükûmet eder.

29 — Nâzırlar bütün icraat ve harekâtından dolayı münferiden veya müştereken Şûrâ-yi Millete karşı mesuldür. Nâzırların selâhiyet ve mesuliyetleri bir nizamname-i mahsusa ile tayin edilmelidir.

30 — Hey'et-i İcraiyyenin inkisâm ettiği nezaretler bervech-i âtidir. [:]

1) Riyaset, 2) Hariciye, 3) Dahiliye, 4) Müdafaa-i Milliye (Harbiye ve Bahriye), 5) Maliye, 6) Adliye, 7) Sıhhiye, 8) Maarif, 9) Posta ve Telgraf, 10) Mesai ve Muavenet-i İçtimaiye, 11) İktisadiyat, 12) Ziraat, 13) Nafia.

İhtar: 1 — Divan-ı Muhasebat ve yeniden ihdas edilecek Teftişat-ı Umumiye, Tetkik-i Kavanin ve Umumî İstatistik Müdüriyet-i Umumiyyeleri (Riyasete) rabt edilecek,

İhtar: 2 — Rüşumat (Maliye), orman ve maden hizmetleri (Ziraat), ticaret ve sanayi şubeleri (İktisadiyat), nüfus [7] ve Defter-i Hakanî Müdüriyetleri (Dahiliye), Darülaceze ve Darüleytamlar ve muavenet-i umumiyyeye müteallik müesseseler (Mesai ve Muavenet-i İçtimaiye) nezareti tarafından idare olunacaktır.

31 — Şûrâ-yi Millet içtima müddetini ikmal ile dağılırken kendi yerine kaim olmak ve âzâsı elliye tecavüz etmemek üzere bir (Hey'et-i Vekile) intihap eder.

32 — (Hey'et-i Vekile), Şûrâ-yi Milletteki muhtelif fırkalarca gösterilen namzetler arasından intihap olunur. Ve bu suretle (Hey'et-i Vekile) Meclisteki meslekî ve siyasî cemiyetleri temsil eder. Yalnız Hey'et-i Vekileye her fırkadan ne kadar âzâ tayin edilmesi lâzım geleceği her fırkanın meclisteki taraftarlarına tabi bir meseledir.

33 — (Hey'et-i Vekile) bervech-i âti vazife ve selâhiyeti hâizdir:

Elif — Hidemât-ı umumiyyenin her şubesini ve kavanin suret-i tabikini teftiş etmek,

Be — İki içtima arasında hükûmetçe tanzim ve tadiline lüzum görülen kavanini vaz ve tâdil etmek,

Cim — İki içtima arasında hükûmetçe sarfına lüzum gösterilen bütçe harici masârifi tasdik etmek,

Dal — Livâ meclis-i umumîleriyle sıkı temaslar tesis etmek ve oralardan vuku bulacak müracaatları ve halk tarafından yapılan şikâyetleri tetkik ederek teşebbüsât-ı lâzımede bulunmak.

[8]

He — Şûrâ-yi Millete raporlar ihzar etmek,

Vav — Görülen lüzum üzerine Şûrâ-yi Milleti içtimaa davet etmek.

34 — Hey'et-i İcraiyyenin Kanun-u Esasi ahkâm-ı sarîhasına ve devletin menâfi-i âliyyesine mugayir hareketlere tasaddî ettiği müşahede edildiği veya ihtilâl ve harp tehlikesi baş gösterdiği veya devletin menâfi-i âliyyesi yeni bir tarz-ı siyaset ihtiyar edilmesini icap ettirdiği takdirde Hey'et-i Vekile bir taraftan meclisi içtimaa davet etmekle beraber nâzırların bir kısmını veya hepsini yeniden intihap etmek, siyaset-i hariciyye-yi tayin, harp ilân ve sulh akd etmek, muahedeleri tasdik etmek ve nezaret ihdas eylemek hak ve selâhiyetini istimal eder.

35 — Hey'et-i İcraiyye, Şûrâ-yi Millete karşı mesul olmak üzere (Hey'et-i Vekile)nin 33'üncü maddede (Vav) kaydıyla ve ayrıca 34'üncü madde ile beyan olunan hak ve selâhiyeti haricinde her türlü mukarreatını fesh edebilir.

İhtar — Divan-ı Riyaset intihabında meclisteki fırkaları temsil meselesi nazar-ı dikkate alınmalıdır.

Mahallî İdareler

36 — İdare-i mülkiyye esas olarak livâlara inkisâm eder. Livâlar, nahiyeler ve kazalardan tereküp eden bir idare cüz'-i tâmmıdır.

[9]

37 — Mülki taksimat, coğrafi vaziyet ve iktisadi münasebet nazar-ı dikkate alınarak icra olunur.

38 — Livâlar, umur-i mahalliyyede şahsiyet-i maneviye ve muhtariyeti haiz ve bu suretle hususi bütçeye maliktir.

1 — Nahiyeler

Elif — Nahiye, bir veya müteaddit köylerden mürekkeptir.

Be — Nahiye, intihap evsâf ve şeraitini hâiz köy halkı tarafından mün-tehap (Meclis) marifetiyle idare olunur. İntihap senede bir defa icra edilir. Küçük nahiyelerde (Meclis) umum vatandaşların içtimandan ibarettir.

Cim — Nahiye Meclisi, vaz edilecek kanun ve nizamnamelere tevfiikan inzibat ve âsâyışı ve tekâlif-i umumiyenin hüsn-i tatbikini temin belediye hizmetlerini ifa, bütçesini tertip, hükûmete taallük eden vazifelerde keza reis-i hükûmeti, umur-i mahalliyyeye ait işlerde mâfevk meclisler tarafından gönderilen emir ve kararları icra ve kazâ ve livâ meclislerine gönderilecek âzaları intihap eder.

Dal — Nahiye Meclisi, lâakal ayda bir defa ve lüzum gördükçe daha ziyade içtima eder.

He — Nahiye Meclisi nahiyeye ait umur ve hususatı idare etmek için kendi arasında üç ilâ beş âzâdan mürekkep bir Hey'et-i [10] İdare intihap eder. Selâhiyyet-i icraiyye bu hey'ete mevdu'dur. Hey'et reisi nahiye müdürüdür.

Dal [Vav] — Heyet-i İdare, Meclisin her içtimada verdiği kararları her ay Meclis toplandıkça gördüğü işler hakkında malûmat ita eder. Hey'et-i idare her içtima nihayetinde yeniden intihap veya ipka olunur.

Ze — Hey'et-i İdarenin en mühim bir vazifesi de intihaba nezarettir. İntihâbâtta her fert serbest bir surette hakk-ı re'yini istimal etmeli ve intihâbâta hile karıştırılmamalıdır.

Hı [Hı] — Mâfevk meclislere ve sair yerlere âzâ intihap etmek hakkı yalnız Nahiyeye Meclisine aittir.

Tı — Hey'et-i İdareye Livâ Hey'et-i İdaresi tarafından emin ve işgüzar bir kâtip tayin edilir. Kâtibin idadî derecesinde tahsil görmüş olması şarttır.

Ye — Kâtip, Hey'et-i İdarede istişarî reye maliktir. Ve Meclisin içtimanda kitabet vazifesini ifa eder.

2 — Kazâlar

Elif — Kazâ, hükûmet-i merkeziyye tarafından mansup ve mutasarrıfın taht-ı emrinde bir Kaymakam tarafından idare olunur. Kaymakamın vazifesi hükûmete taallûk eden vezâife rüyet etmektir.

Be — Kazâ dairesindeki nahiyeler umur-i mahalliyyeye ait hususâtta [kendilerini] müştereken alâkadar eden işleri tanzim ve bunlar arasında [11] tahaddüs eyleyecek ihtilâfâtı tesviye etmek için Kazâ Meclisi teşkil edilir.

Cim — Kazâ Meclisi, Nahiyeye Meclisleri âzâları arasından ve Belediye Meclisinden intihap edilerek gönderilecek vekillerden teşekkül eder. İntihap müddeti bir senedir.

Dal — Kaza Meclisi, iki ayda bir defa ve ayrıca Nahiyeye Meclislerinin sülüsünün talebi ve Hey'et-i İdarenin daveti üzerine içtima eder; Meclise havale olunan işlere bakar, Meclis-i Umumîye arz edilecek meseleleri müzakere, Hey'et-i İdarenin icraat ve muamelâtını tetkik eder.

He — Meclis dağılırken kendi arasından beş âzâyı tecavüz etmemek üzere bir Hey'et-i İdare intihap eder. Hey'et-i İdare, Meclis tarafından her içtimada verilen kararları ve Meclis-i Umumîden gelen emirleri icra ve muamelât ve icraâtı hakkında rapor tanzim eder.

Vav — Hey'et-i İdare Meclisin selâhiyetini hâiz olup her içtima nihayetinde yeniden intihap veya ipka olunur.

Ze — Kasaba bir nahiyeye olup umur-i mahalliyyeye Belediye Meclisi tarafından idare olunur.

3 — Livâlar

Elif — Livâlar, hükûmet-i merkeziyye tarafından tayin olunan bir Mutasarrıf marifetiyle idare olunur. Mutasarrıf Şûrâ-yi Milletin [12] itimadını hâiz olan merkez-i hükûmetin mümessili ve livâ dahilindeki mesâlih için mercidir.

Nun [Be] — Mutasarrıf, hükûmetin umumî ve müşterek vezaifini rüyet ve idare-i mahalliyyeyi mürakabe eder; livâ meclislerinin Kanun-u Esasî ahkâm-ı sarihâsı ve devletin menafi-i âliyesine mugayir mukarrerâtını tevkif ve hükûmet-i merkeziyyeye keyfiyeti arz eder.

Cim — Siyaset-i hariciyye, ve dahiliyye, umur-u askeriyye, beynelmilel münasebât-ı iktisadiyye ve hükûmetin tekâlif-i umumiyyesiyle menâfii birden ziyade vilâyâta şamil hususat müstesna olmak üzere Şûrâ-yi Millet tarafından vaz edilecek kavanin ve nizamât dairesinde bilumum maa-

rif, sıhhiye, iktisat, nâfia, mesâi ve muavenet-i içtimaiyye umûrunun tanzim ve idaresi Meclis-i Umumînin vazife ve selâhiyeti dairesindedir.

Dal — Livâ Meclis-i Umumîsi, aynı livâ dahilinde bulunan kasaba ve şehir Belediye Meclisleriyle kazâ idarelerine merbut ve gayr-ı merbut Nahiye Meclisleri âzâları arasından intihap edilerek gönderilecek vekillerden tereküp eder. İntihap müddeti bir senedir.

He — Meclis-i Umumînin umur-i mahalliyyeye ait olup Kanun-u Esasî ahkâm-ı sarıhasına ve devletin menâfi-i âliyesine muvafık mukarrerâtı livâ ahali için vacib-ül-ittibâ mahiyetini hâizdir. Livâ Meclisleri işbu kararları infaz ederler.

[13]

Vav — Meclis-i Umumî, livâ bütçesini tertip ve suret-i sarfını tayin, Nahiye ve Kaza Meclislerinin masraflarını tediye, Şûrâ-yi Millete ve hükûmete arz edilecek meseleleri müzakere ve Hey'et-i İdarenin aynen yapacağı işlerde hatt-ı hareketini tayin eder. Meclis dört ayda bir defa içtima eder. Maahaza Hey'et-i İdarenin daveti ve nahiye ve belediye meclislerinin sülüsünün talebi üzerine fevkalâde içtima eder.

Ze — Meclis-i Umumî vazifesini ikmal ve gelecek içtima zamanını tayin ederek dağılırken yerine kaim olmak üzere kendi arasından on ilâ on beş âzâyı tecavüz etmemek şartıyla bir Hey'et-i İdare intihap eder ve her içtima nihayetinde Hey'et-i İdare ipka veya yeniden intihap olunur.

Hı [Ha] — Hey'et-i İdarenin intihabı, Meclisteki muhtelif mesleki ve siyasî cemiyetler tarafından gösterilen namzetlere göre icra edilir. Hey'et-i İdareye her fırkadan ne kadar âzâ tayin edilmesi lâzım geleceği her fırkadan[nın] meclisteki taraftarlarına tâbi bir meseledir.

Tı — Hey'et-i İdare, Meclis-i Umumînin selâhiyetini haiz olup livâyâ ait umûr-i mahalliyyeyi bilfiil tanzim ve idare, Kazâ ve Nahiye Hey'et-i İdarelerinin muamelât ve icraâtını alettevali tetkik ve teftiş, livâ dahilindeki hususî müesseseleri himaye, ledelhace Meclis-i Umumîyi içtima davet, iki içtima arasındaki icraâtına dair rapor tanzim eder.

[14]

Ye — Hey'et-i İdare, kendi arasından bir reis ve kâtip intihap eder ve bervech-i âti şubelere ayrılır 1) Maarif, 2) Sıhhiye, 3) Ziraat ve Arazi, 4) Nafia, 5) İktisadiyat, 6) Mesâi ve Muavenet-i içtimaiyye, 7) İstatistik ve Bütçe, 8) Teftişat ve Rapor, 9) Memurîn.

İhtar: 1 — Her şubenin başında Hey'et-i İdare âzâları Müdür sıfatıyla bulunur. Bu âzâların behemehal mütehasıs olmaları icap etmez. Faal ve işgüzar bulunmaları kâfidir. Bunlar ayrıca mütehasıslar bulup şubeleri idare ederler.

İhtar: 2 — Bütün mukarrerât müştereken ve ekseriyet-i ârâ ile ittihaz edilir.

Kef — Meclis-i Umumîlerin veya Hey'et-i İdarelerin Kanun-u Esasî ahkâm-ı mer'iyyesine ve devletin menâfi-i âliyesine mugayir hareketleri görüldüğü takdirde işbu meclis ve heyetlerin fesih ve tecdidi hakkı Dahiliye Nezaretine aittir.

4 — *Belediyeler*

Elif — Şehir ve kasabaların mahallî ve medenî umûru, intihap evsaf ve şeraitini hâiz şehir ve kasaba halkınca intihap olunan meclisler tarafından idare ve rüyet olunur.

Be — Belediye Meclislerinin hidemât-ı mahalliyyede mercii livâ ve kazâ Meclisleri olup idare-i belediyede müstakildir.

[15]

Cim — Belediye Meclisleri, Nahiye Meclislerinin hukuk ve selâhiyetini haiz olup külfeti şehir ve belediye halkına ait olmak üzere vergiler ihdas ve istikrazlar akteder.

İhtar — Külfeti alelumum nevahiyi alâkadar eden resimler için Meclis-i Umumilerin muvafakati istihsal edilmek şarttır.

Dal — Belediye Meclisleri ayda bir defa ve âzâlardan nısfının talebi ve Hey'et-i İdarenin daveti üzerine fevkalâde içtima eder.

He — Belediye Meclisi, kendi arasından beş ilâ on beş âzâyı tecavüz etmemek şartıyla bir hey'et-i idare intihap eder. İntihap esnasında fırkaların temsili keyfiyeti nazar-ı dikkata alınır.

Vav — Hey'et-i İdare, Meclis tarafından her içtimada verilen kararları icra; mahallî ve medenî umûru hüsn-i tedvîr ve bilhassa belde veya şehrin imar ve tanzimine fevkalâde itina, muamelât ve icraâtına dair rapor tanzim eder. Hey'et-i İdare lüzum görüldükçe yeniden intihap olunur.

Ze — Hey'et-i İdare, kendi arasında bir reis (icabında bir reis muavini) ve kâtip intihap eder ve icabı kadar şubeye ayrılır ve âzâlar bu şubelerde bilfiil icrâ-yi umûr eder. Reis, belediye meclisini temsil eder.

Hı [Ha] — Livâ Meclis-i Umumisine ve sair yerlere âzâ intihap etmek vergiler ihdas ve istikrazlar etmek hakkı münhasıran belediye meclislerine aittir.

[16]

İhtar — Büyük şehirlerde belediyeler mıntıkalara ayrılır. Mıntıklar şehir belediye meclisine tâbidir ve bu meclis (Meclis-i Umumî) unvanını alır.

5 — *Memurîn*

Elif [?] Livâ dairesi dahilinde, ifâ-yi vazife eden bütün memurlar nizamname-i mahsûsuna tevfiikan Livâ Meclis-i Umumîsi tarafından intihap ve tayin veya azil ve tebdil olunur. Yalnız âtide zikredilen memurlar, hükûmet veya idare-i merkeziyye tarafından tayin olunur:

Elif) İnzibat milîs kumandanı ve şehir ve kasabalarda bulunacak muavinleri, Be) Posta ve Telgraf müdür ve fen memurları; Cim) Muhasebeci, Dal) Nafia, Ziraat ve Sanayi fen memurları; He) Devlet bankaları, Ziraat Bankası müdürü veya müdür namına ifâ-yi vazife edecek rüesâ-yi memurîn, Vav) Rûsumat müdürü, Ze) Nüfus müdürü, Hı [Ha]) Evkaf müdürü.

İnzibata Dair

39 — Memlekette matlup inzibat ve asâyişin temin ve istikrarı meselesinde fırka, bu umdenin istihsali ancak halk tabakalarının inzibat ve asâyiş meseleleriyle daha sıkı alâkalar tesis etmesiyle mümkün olunabileceği kanaatindedir.

Fırka, eski vesâit-i inzibatiyyenin sine-i halkta vücuda [17] getirdiği zulüm ve tehcir facialarına nihayet vermek için yeni vesâitin daha emin ve salim bir surette intihabı keyfiyetinde hayat ve tarihi rehber ittihaz eder ve buna nazaran yeni teşkilâtın esaslarını bervech-i âti tesbit eder:

Elif — Jandarma ve polis tevhit edilerek (İnzibat Milisi) nam-ı umumîsi altında yeni bir teşkilât vücuda getirilmeli,

Be — (İnzibat Milisi) teşkilâtına ve umumî vezaife dair bir nizamname tertip ve tanzim edilmeli,

Cim — Alelumum inzibat ve âsâyiş memurları (Milis Kumandan ve muavinleri müstesna) Livâ Meclisleri tarafından intihap ve tayin olunmalı,

Dal — Milis efradına inzibat ve âsâyişe müteallik vezaife dair amelî ve nazarî dersler verilmeli.

Umumî İktisat Meseleleri

Elif — Toprak

40 — Toprağın rakabesi beytülmale ait olduğunu nazar-ı dikkate alan fırka, tarihin haksızlıklarını tamir maksadıyla, arazinin ahaliye tevziini bir umde-i esasiyye olarak kabul eder. Buna nazaran ahaliye toprak sahibi yapmak, çiftçilerin emek haklarından azamî surette istifadelerini temin etmek için âtide zikredilen arazi bilâ-bedel tevzi edilmelidir:

[18]

Evvelâ Hazine-i Hassaya, tekkelere, ecnebi müesseselerine, ellerinde tapuları bulunmayan eşhâsa ait büyük arazi;

Saniyen: Hazine-i Devlete;

Salisen: Elleriinde tapuları bulunan --münhasıran-- büyük mülk sahiplerine ait arazi (hanedan-ı hükümdarî âzâsı da dahil);

Rabien: İktizası halinde müslim ve gayr-ı müslim evkafa ait arazi.

İhtar: — Yalnız üçüncü ve dördüncü kısım arazi üzerindeki eşcar-ı müsmire ve tesisat, mülk sahiplerine ait olup bunların bedelleri bir usul dairesinde takdir edilerek hazinece tesviye edilmeli veya arazi tevzi edilirken mebhûz eşcar-ı müsmire ve tesisatın sahiplerine bırakılacak toprak üzerinde bulundurulmasına itina olunmalıdır.

İhtar: Yayla ve kışlaklarla âsâr-ı atıkanın bulunduğu yerler ve nümüne çiftlikleri taksim olunmayacaktır.

41 — Toprak, erkek ve kadın, büyük ve küçük farkı olmaksızın nüfus itibariyle, bir şahsın ekebileceği yer nazar-ı dikkate alınarak müsavi ve âdilâne bir surette taksim edilir.

42 — Tevziatta kalacak yerler ve Hazine-i Devlete ait arazi menafii umur-ı mahalliyyeye mevkufl olmak üzere Livâ Meclisi Umumîlerinin yed-i ihtiyarına tevdi olunmalı ve kimseye hissesinden fazla toprak verilmemelidir.

[19]

43 — Arazi alım ve satımı kat'iyen men edilmeli ve yeniden toprağın eşhâs elinde teraküm etmesine imkân verilmemelidir.

44 — Üç sene müddetle işletilmeyen araziye livâ meclis-i umumileri vaz-ı yed etmelidir.

45 — Büyük nehirler, göller, ormanlar, madenler ve tuzlaların idare ve menâfii devlete, kabil-i istifade küçük çaylar ve sular, maden suları, kaphçalar, baltalık koruluk ve meraların idare ve menâfii livâ meclisine aittir. Buna nazaran tadat edilen bu mevad ve menâbi-i tabîiyye üzerindeki eşhâsın ve eşhâs-ı hükmiyyenin hukuk-ı tasarrufiyyeleri mülğadır.

Be — Ziraat

46 — Fırka, müstahsillerin refahı, istihsalâtın tezyidi ve sanayi-i ziraiyyenin ıslah ve tekâmülü için bervech-i âti tedâbirin ittihazını umde-i esasiyye olarak kabul eder:

Elif — Fakir ve orta halli köylülere her nevi alât ve vesâit-i ziraiyyenin tedariki temin edilmeli,

Be — Ziraatın (imece) usulüyle icrası tamim edilmeli veya arazinin büyük miqyasta müstereken işletilmesi maksadıyla çiftçi ittihatları teşkil edilmesi için son derece teşvikat ve tergibâtta bulunulmalı,

Cim — Toprağın ıslahı usüllerini tatbik, rençberlere [20] ıslah edilmiş tohum ve sun'î gübre tevzii, hayvanatın cinslerini ıslah etmek ve köylülerin âlât ve edevatını tamir eylemek için müesseseler vücudı getirilmeli,

Dal — Arazinin kuvve-i inbâtiyyesini anlamak için tahlilhaneler, memleketin iklimini anlamak için bidayeten livâ merkezlerinde rasathaneler, teşhis-i maraz ve tedavi-i emraz tecrübeleri için laboratuvarlar tesis edilmeli,

He — Ziraat mektepleri ve nümune çiftlikleri tesis edilmeli, ziraata ve köylü sınıflarına dair ilim ve fenlerin neşir ve tamimine çalışılmalı ve bir taraftan ziraat mütehassısları marifetiyle köylülere amelî zirai malûmat verilmeli,

Vav — Ziraat ve hayvanat sergi ve panayırları açılmalı,

Ze — Ziraatın ve sanayi-i ziraiyyenin ıslahına, istihsalâtın tezyidinde çalıştıkları takdirde istihsal kooperatiflerine veya çiftçi cemiyetlerine vâ-si miqyasta muavenette bulunulmalı,

Hı [Ha] — Ziraat usüllerinde ve sanayi-i ziraiyyede amelî ve nazari tecrübe sahibi çiftçiler yetiştirmek maksadıyla ziraatta ve sanayi-i ziraiyyede ilerlemiş memleketlerden mütehassıslar celp edilmekle beraber bir taraftan da bu gibi memleketlere fakir çiftçi kütlelerine mensup talebeler ve diğer taraftan münasip zamanlarda ayrıca tetkikat seyahatleri yaptırılmak için bilhassa çiftçilerden heyetler gönderilmeli.

47 — Baytarlık fenninde memleketin muhtaç olduğu mütehassısları [21] yetiştirmek için baytar mektebi ıslah ve bir taraftan da Avrupa'ya talebeler izam edilmeli. Ve aynı zamanda devlet hizmetinde müstahdem baytarlar himaye-i mahsusa altına alınmalı [Madde 63 — Be, Dal, He, Vav, Ze fıkralarının delâletine nazaran]

48 — Seyyar baytarlar marifetiyle köy hayvanatı sıkı ve daimî bir teftişe tâbi tutulmalı, ve köylülere hayvanat hastalıklarına dair amelî malûmat verilmelidir.

49 — İdaresi ve nef'i Livâ Meclis-i Umumîlerine ait arazide makina usulünün tatbikiyle büyük ekincilik yapılmasına son derecede çalışılmalı ve bu ünmiyyenin geniş bir surette istihsali maksadıyla toprağın tevzii es-

nasında toplu arazinin veya büyük çiftliklerin parçalanmamasına dikkat edilmelidir.

50 — Ormanların hüsn-i muhafazası için lâzım gelen tedabir ittihaz edilmekle beraber kat'ıyyatın fennî usuller dairesinde icrasına ve aynı zamanda yeni ormanlar yetiştirilmesi için cemiyetler teşkiline ve ağaç sevgisinin halk arasında neşir ve tamim edilmesine fevkalâde itina olunmalıdır.

51 — Fırka, reñçberin ihtiyacatını tanzim, kuvve-i mesaisini teshîl ve matlup tekâmül ve gayeyi temin nokta-i nazarından en emin bir vasıta addettiği (Ziraat Bankası)nın eski usul ve ananelerini terk ve muamelât-ı umumiyyesini tasfiye suretiyle hakikî [22] bir çiftçi bankası ve aynı zamanda tedricen sendikalar idare-i merkeziyyesi haline geçmesini bir hedef ittihaz eder. Ve bu maksada vusul için âtideki hususatın ipkasına çalışılmasını talep eder:

Elif — Bankanın hükümet idaresinden fekk-i irtibatı,

Be — Bankanın hükümet hesabına olan matlubâtının hazineden temin-i istifası.

Cim — Bankanın yed-i emanet ve tasarrufunda bulunan arazinin reñçbere iadesi, (Sahipsiz toprakla büyük arazinin Livâ Meclis-i Umumîlerine devri) [.]

Dal — Banka meclis-i umumîsinin çiftçi cemiyetlerinden veya daireleri halkı ziraatla meşgul Livâ Meclis-i Umumîlerinden bilintihap teşkili,

He — Banka muamelât-ı maliyye ve idariyyesinin yeni esaslara göre tensik ve tanzimi,

İhtar: 1 — Banka meclis-i umumîsi, meclis-i idareyi teşkil ve bütçeyi tasdik eder.

İhtar: 2 — Ziraat Nezareti tayin edeceği bir Komiser marifetiyle bankanın malî muâmelâtını taht-ı mürakabede bulundurur.

52 — Fırka, her ne de olsa, tütün rejisinin ilgasını muhtelif nokta-i nazardan ziraatın refah ve serbestisi emrinde vâcib-ül-ifa bir mesele addeder, şu kadar var ki, tütün mahsulâtının [23] nefaset ve kesafeti, memleketin menâbi-i iktisadiyyesinden mühim bir kısmını teşkil etmesi ve iktisadî rekabet ve mahreç tedariki meseleleri nazar-ı dikkate alınarak bir taraftan inhisar idaresinin teşkilât ve tesisatından matlup bir tarzda istifade edilmekle beraber, diğer taraftan bütün müstahsilleri, bir saha-i faaliyet etrafında toplayacak geniş bir sendika vücuda getirilmesi esbâbının süratle ihzâr ve teminine çalışılmalıdır.

Cim — Sanayi

53 — Muntazam ve muayyen bir plâna tevfikân işe en zaruri ve mübrem olan mevâdd-ı sınaîyyenin istihsal ve istihzârından başlanılmak ve bir taraftan geri kalmış istihsal şekillerinin tedricen daha mütekâmil makine usulüne müstenid istihsalât-ı cesime haline geçmesi teshîl olunmak suretiyle memleketin muhtelif sanat şubelerinin inkişaf ve terakkisi temin edilmeli ve bu umdenin istihsali etrafında aşağıdaki mevaddın tatbik mevkiine konulması nazar-ı dikkate alınmalıdır. [.]

Elif — Küçük sanayi erbabı ve her nevi küçük sanat müesseseleri hi-maye altına alınarak meslekî ittihatlar teşkil edilmeli ve bunlara fazla iktisadî menfaatler temin etmek suretiyle (istihsalâtın nevi ve derecesine

göre siparişler vermek, ham mevad tedarik etmek, nakden muavenette bulunmak ve istihsal âlât ve edevatını gümrük resminden muaf tutmak ve ilâh gibi) bu ittihatların yavaş yavaş [24] büyük istihsal grupları hâline gelmeleri ve bir merkez tarafından tedvir edilmeleri imkânı ihzâr edilmeli,

Be — Her nevi sanat mektepleri açılarak ecnebi mütehasıslar ve ustalar celbedilmeli ve bir taraftan garbin makine fenninden azamî derecede istifade temin edilmesi için sanayide müterakkî memleketlere vâsi mikyasta işçi halk tabakalarına mensup fakir talebeler ve muhtelif sanatlara mensup ameleler arasından müntehap heyetler gönderilmeli.

Dal — İktisadî Teşebbüsler ve İstihlâk

54 — Fırka, umumî iktisat meselelerini tetkik ederken bu meyanda âtideki esasâtı umde olarak kabul eder:

Elif — Menafii devlete veya beldelere ve şehirlere şâmil her nevi teşebbüsât-ı cesime-i iktisadiyyenin devlet ve belde hesabına hasrını,

Be — Servetin mahdut ellerde temerküz ve inhisarını men ve aynı zamanda temin-i tasarruf için muayyen bir plâna tevfiikan istihlâk kooperatifleri vücuda getirilmeli,

Cim — Alelumum kooperatif ve sendikalara ve yeni usul-i ticarete dair halka amelî ve nazarî malûmat verilmek için vâsi mikyasta neşriyat icra ve kurslar küşat edilmeli.

Dal — İstihlâk kooperatiflerini geniş halk tabakalarını ihata edecek şekilde vüs'atlandırmek ve bir taraftan (büyük beldelerden [25] başlatılarak büyük nümune mutfakları açmak vesaire gibi) tedricen ev iktisadiyatını tevhit ve temerküz ettirmek suretiyle bu müesseseler aynı zamanda halkın iâşe teşkilâtları mahiyetine irca edilmeli,

He — Belediyeleri, muhtelif millî şirketleri, kooperatif ve sendikaları ve amele cemiyetlerini alâkadar edecek tarzda cesim inşaat ve kara ve deniz nakliyat şirketleri teşkil edilmeli ve bunlara fazla iktisadî menfaatler temin olunmalı,

Vav — Her nevi kooperatifler ve sendikalar arasında sıkı rabitalar tesis edilmek ve bütün iktisadî teşebbüsler yekdiğerlerle birleştirilmek suretiyle yavaş yavaş millî iktisadiyatın bir usul dairesinde bir idare-i merkeziye tarafından tanzim ve tedvirine imkân hasıl edilmeli,

Ze — Halkın refahı, memleketin umranı ve iktisadî inkişafı nokta-i nazarından ecnebi sermayesinin celbine büyük ve âcil bir ihtiyaç olmakla beraber umumiyetle malî sermayenin iktisadî ve siyasî inhisar ve hâkimiyetine mani olacak tedâbir ittihâz ve muayyen usuller dairesinde ecnebî sermayesi millileştirilmek suretiyle azamî istifade temin edilmeli ve bu tedâbir meyanında bir taraftan eşhâsa veya eşhâs-ı hükmiyyeye ait bankaların hükûmet bankasıyla tevhidî cihetine gidilmekle beraber diğerk taraftan ecnebilerden banka tesisi imtiyazı def' ve ilga olunmalı.

55 — Fırka, beynelmilel münasebat-ı iktisadiyye meselesinde serbesti-i rekabet ve ticaretin şiddetle mürevvecidir.

[26]

Maliyeye Dair

56 — Fırka, alelumum vergilerin lâğvıyla icabat-ı adalet ve şerait-i

iktisadiyye nazar-ı dikkate alınarak emlak ve varidat üzerine müterakki vergi usulünün tatbikini (gelire göre vergi) bir umde-i esasiyye olarak kabul eder,

Mesai ve Muavenet-i İctimaiyye

57 — Sa'y himaye edilmeli ve müstahsil kuvvetlerle istihsal müesseseleri arasındaki münasebata göre kavanin tanzim edilirken nukat-ı âtiye tesbit olunmalıdır [:]

Elif — Alelumum işçiler için çalışmak müddeti (8) saattir ve on sekiz yaşına kadar olanlarla toprak altında çalışanlara çalışma müddeti (6) saat olmalı,

Be — On altı yaşına kadar çocukların işde kullanılmaları ve kadın ve kızların sıhhatte muzır yerlerde çalıştırılmaları men edilmeli,

Cim — İşçilerin muayyen saatlerden fazla çalıştırılmamaları (tarafeynin rızasıyla ve mesai ücreti arttırılmak şartıyla, zaruret zamanlarında iş saatlerinin tezydini mümkündür.)

Dal — Dar-üs-sınâalarda işleyen emzikli veya küçük çocuklu kadınlara lâ-akal üç saatta bir defa asgarî yarım saat müsaade verilmeli ve çocuklar için hususî odalar tefrik edilmeli,

[27]

He — Hamile kadınlar vaz'-ı hamlden dört hafta evvel ve altı hafta sonra için işten istisna edilmeli ve bu müddet zarfında gündelikleri verilmeli,

Vav — Amelelere, hasta oldukları günlere ait yevmiyelerinin itasıyla beraber meccanen ilâç verilmek ve doktorlar tarafından bakılmak suretiyle muavenet edilmeli ve keza işten istisna edildikleri müddetçe hamile kadınlara da ilâç verilmeli [,] doktorlar tarafından bakılmalı,

Ze — Müteşebbisler veya sermayedarlar tarafından cüz'i de olsa amelelerin gündeliklerinden hiçbir bahane ile tevkifat icra edilmemeli [,]

Hı [Ha] — Amele meskenleri ve fabrikalar her suretle hizf-üssıhha şeraitine muvafık olmalı,

Tı — Yevmiyelerin tayininde amele cemiyetleri tarafından ihzar edilen tarifeler nazar-ı dikkate alınmalı, yani her müessesede yevmiye miktarı amele cemiyetleriyle müteşebbisler arasında hasıl olacak itilâflarla tayin edilmeli,

Ye — Mesai Nezaretinde, nısfı sermayedarlar tarafından teşkil edilecek hey'et-i teftişiyeye vasıtasıyla sa'y ile sermaye arasında muvazene temin edilmeli ve dâr-ül-istihsallerdeki sıhhi şerait daima bir murakabe altında bulundurulmalı,

Kef — Patronlar tarafından işçilerin tutulması ve savulması hakkında verilecek kat'i kararlara işçi cemiyetlerinin iştirak [28] etmesini ve fasilasız bir sene mesaiden sonra bilumum amelelere yevmiyeleri tesviye edilmek şartıyla iki ilâ dört hafta mezuniyet itası ve bununla beraber işçilere haftada lâzımı miktarda istirahat temin edilmeli.

58 — İş borsaları teşkil edilmeli, amelelere mesken tedarik edilmeli ve sa'y himayesi her nevi işçilere teşmil edilmelidir (ev hizmetleri, şimendüferler ve diğer iktisadî müesseseler müstahdemini, gemiciler, dülgerler, ır-gatlar, hamallar, çobanlar ve ilâh. işçiler)

59 — İşçilerin içtimalar tertibinde ve iktisadî ve siyasî teşkilât yapılarında serbestileri tamamıyla temin edilmelidir.

60 — Amelelerin her ne suretle olursa olsun iş kabiliyetlerini zayıf etmelerine karşı vaz edilecek sigorta usulüyle işçileri müteşebbisler hesabına hükümet tarafından temin edilmeli; fakat sigorta edilenlerin kendi yevmiye veya aylıklarını işçi teşkilâtlarının iştirakiyle tayinde serbest olmaları kabul edilmelidir.

61 — İş görecek kuvveti kalmayanların [,] muavenet-i umumiyyeye muhtaç olanların ve ikiden fazla çocuk sahibi olan fakir halk tabakalarına mensup kimselerin hükümet tarafından geniş bir surette muavenete mazhar olmaları temin edilmeli, darülaceze ve darüleytamlar ıslah ve muavenet-i umumiyye için yeni müesseseler vücuda getirilmelidir.

[29]

Maarif Meselesi Etrafında

62 — Halkın, kendi millî harsı dairesinde ve aynı zamanda asrın iktisadî ve medenî şeraitine uygun ilmî, amelî ve demokratik bir terbiye iktisap etmesi bir umde-i esasiyyedir. Fırka bu sahada aşağıda beyan olunan mevaddın tatbik mevkiine konulmasını talep eder.

Elif: — İptidai tahsil mecburi ve umumiyetle tahsil dereceleri mecburi olmalı,

Be — Halk tabakalarına mensup fakir talebelerin (erkek ve kız) talim ve terbiye sahasında (iptidaiden âli tahsil nihayetine kadar) mekteplerden tamamıyla ve aynı surette istifade etmelerini mümkün kılacak maddî vasıtalar ihzâr ve temin edilmeli [,] (her nevi hayatî ihtiyacat, mektep levazımatı; [,] ikametgâh ve saire)

Cim — Mektep yaşına kadar çocuklar için: çocuk bahçeleri [,] ana mektepleri ve saire tesisi ve okumak yazmak, talim ve terbiyelerini inkişaf ettirmek, hizmet ve sanatlarına dair nazari malûmat iktisap etmek isteyenler için kıraat salonları, kurslar, kütüphaneler, sinema ve tiyatrolar ve saire küşadî gibi mektebe kadar ve mektep harici müesseseler vücuda getirilmeli. [,]

Dal — Seyyar muallimler, seyyar kütüphaneler, sinemalar ve tiyatrolar vasıtasıyla köylüler arasında amelî surette neşr-i maarife çalışılmalı.

63 — Darümuallimîn ve darümuallimatların ıslah ve teksiri ve kurslar küşadî suretiyle muallim kadrosu sür'atle tevsi' edilmelidir.

Fırkanın erkek ve kadın muallimler hakkındaki nokta-i nazarı bervech-i âtidir:

Elif — Muallimlerin yeknesak ve mefkûrevî bir terbiye iktisap etmeleri esası [esas] ittihaz edilmeli ve bu maksad-ı millînin teminine son derecede dikkat ve itina olunmalı,

Be — Muallimlerin tam bir refaha malikiyetleri (fazla maaş itası, ikametgâh tahsis[i] ve saire) temin edilmeli. [,]

Cim — Tatil zamanlarında muallimlere memleket dahilinde tetkikat seyahatleri icra ve umumî içtimalar tertip edebilmeleri imkânı temin olunmalı,

Dal — Muallimlerin pedagoji ve ilim ve fen cereyanlarına karşı alâka-i fikriyyelerini muhafaza maksadıyla her yeni hareketten muntazaman ha-

berdar edilmelerini temin için meslekî bir mecmua tesis ve kendilerine meccanen tevzi ve irsal edilmeli,

He — Usul-i tedriste muvaffak olan ve pedagojiye veya herhangi bir ilme dair güzide eser yazan muallimlere mükâfat ita edilmeli,

Vav — İlim ve fen şubelerinde mutahassis muallim ve müderris yetiştirmek [31] için Avrupa'ya muayyen bir usul dairesinde muallim cemiyetleri arasından müntehap muallimler izam edilmeli,

Ze — Muallimlerin intihabı; [,] azil ve tebdili ve ikdarı hususunda yeni ve esaslı muharrerat ittihaz edilmeli ve nizamnamenin tertip ve tanzimi muallim cemiyetleri arasından kendilerinin intihap edecekleri bir encümene tevdi olunmalı.

64 — İktisadî ve medenî tesisat için memleketin şiddetle muhtaç olduğu her nevi mühendis-mimarları yetiştirebilmek için mühendis mektebi esaslı surette ıslah ve tevsi' ve iş başına yerli ve ecnebî mutahassıslar celp ve davet edilmeli.

Fırka, âtideki mevad ile mühendisler hakkındaki nokta-i nazarını tesbit eder:

Elif — Fen şubelerinde mutahassis yetiştirmek için Avrupa'ya muayyen bir usul dairesinde mühendisler gönderilmeli,

Be — Devlet hizmetinde müstahdem mühendislerin senenin muayyen bir kısmında ve işlerin müsaadesi nisbetinde memleket dahilinde ve haricinde tetkikat seyahatleri icra edebilmeleri imkânı temin edilmeli,

Cim — Büyük inşaat ve tesisatta muvaffakiyet gösteren mühendislere mükâfat verilmeli. [,]

Dal — Devlet hizmetinde müstahdem mühendislerin intihap ve tayini [,] azil ve tebdili ve ikdarı hususunda yeni mukarrerat ittihaz edilmeli [32] ve buna nazaran nizamnamenin tertip ve tanzimi, mühendis cemiyeti arasından müntehap bir heyete tevdi olunmalı,

He — Devlet hizmetinde müstahdem mühendislerin, garbın amelî ve nazarî terakkiyat-ı fenniyyesinden muntazaman haberdar edilmelerini temin ve bu suretle vukuf ve malûmatlarını tezyid için meslekî bir mecmua ve muntazam albümler neşr ve kendilerine meccanen tevzi ve irsal edilmelidir.

65 — Sanayi-i nefise müesseseleri vücuda getirilmeli ve halkın geniş surette istifade edebilmeleri temin edilmeli.

İhtar — Musikî meselesinde fırka, millî zevk ve ihtiyacımızı tatmin etmekten çok uzak bulunan millî musikimizin darlık ve yeknesaklıktan kurtarılarak her türlü hissiyatı terennüme müsait bir şekil iktisap etmesini harsî ve medenî inkişafımız nokta-i nazarından son derece mühim görür, ve bu yolda vaki olacak teşebbüsâtı kemal-i şükran ile himaye ve teşci eyler.

66 — (Etnografi) ve [() Millî Tarih) Encümenleri teşkil ve bu encümenlerin mesaisini tamamen müsmir kılacak maddî şerait ve vesaiti ihzâr edilmelidir.

67 — Şark ve Garp medeniyetlerine ait güzide eserlerle beraber ilme, ve sanata dair her nevi eserlerin lisanımıza nakli ve tab' ve tevzii suretiyle halk arasında ilim ve maarifin vâsi mikyasta neşir ve tamimini temin için (Tercüme) encümeni teşkil edilmelidir.

68 — Darülfünun, Garp darülfünunlarının ilmi ve idari [33] teşkilatları nümune ittihaz edilerek harsî ve medenî inkişafımız için menba-ı feyz olabilecek, muhtariyyet-i tammeyi haiz bir müessese-i ilmiyye haline sokulacaktır.

69 — Bir Encümen-i Dâniş ihdas edilmeli, [.]

70 — Millî Kütüphaneye ve Devlet Tiyatrosu tesis edilmeli. Ve millî oyunlar (dans) fennî surette ıslah ve oyun salonları küşad olunmalı.

71 — Memlekette mevcut millî ve mukaddes âbidelerin ve Türk-İslâm medeniyetlerine ait eşya-yi nefisenin ve aynı zamanda gelip geçmiş medeniyetlere ait âsar-ı âliyenin hüsn-i muhafazası için (Âsar-ı Atika) idare-i umumiyesi teşkil ve mevcut müzeler tanzim ve yenileri tesis edilmek suretiyle bu müesseseler mezkûr idareye rabt edilmeli.

72 — Fırka, Garp ilim ve irfanından memleketimizin azamî derecede istifade etmesini nazar-ı dikkate alarak âtideki hususâtın mevki-i fiile çıkarılmasına çalışır:

Elif — Memleketin muhtelif tahsil derecelerini ikmal etmiş fakir halk tabakalarına mensup talebeler meyanında müsabakalar icrasıyle ehliyet ibraz edenlerin tamamıyla taayyün etmiş bir esasa tevfikân Avrupa mektep ve darülfünunlarına izamları ve her sene Avrupa'da bulundurulacak talebe miktarının çoğaltılmasına gayret edilmesi,

[34]

Be — Avrupa'da bulunacak talebelerin tarz-ı mesaileri, gönderilecek müfettişlerle gayet sıkı bir mürakabe altında bulundurulacak matlup sa'y ve gayreti gösteremeyenlerin derhal memlekete celbi,

Cim — Şiddetle muhtaç olduğumuz ecnebî lisanların memlekette neşir ve tamimi için lisan kurs ve mektepleri açılmalı ve bir taraftan Avrupa'dan âlimler celbiyle ulûm-i müsâbeteye dair konferanslar tertip ettirilmeli,

Dal — Avrupa'dan kitap, risale ve gazete celbi için hükümetçe son derecede teshilât ibraz ve bunların gümrük resminden muaf tutulması esbabı temin edilmeli: [.]

73 — Fırka, memleket dahilinde âli mekteplerin teksirine çalışmakla beraber bu gayenin husulüne kadar bilhassa tâli tahsile büyük bir ehemmiyet atfeder ve buradan yetişecek gençlerin doğrudan doğruya mücadele-i hayata atılabilmeleri için bu mekteplerin Avrupa liseleri derecelerine çıkarılmasını en matlup bir hedef addeder.

74 — Milletlerin ahlâk ve seciyelerinin inkişaf ve kesb-i kuvvet etmesinde en büyük âmillerden biri olduğu halde memleketimizde büyük bir ihmal ve lâkaydı ile karşılanan terbiye-i bedeniyeye en vâsi bir saha-i inkişaf vermeği istihdaf eden fırkamız, bu ümniyyenin husulü için terbiye-i bedeniyeye mutahassısları yetiştirmek, bilumum mekteplerde terbiye-i bedeniyeye kursları açmak, şehir ve beldelerde oyun [35] mevdanları vücuda getirmek; senenin muhtelif zamanlarında yarış ve müsabakalar yaptırmak suretiyle terbiye-i bedeniyenin geniş halk tabakalarına mensup çocuk ve gençler arasında tamimine çalışıp ve yine bu maksatla izcilik teşkilâtına büyük bir ehemmiyet atfederek bütün memleket dahilinde teşmiline sarf-ı gayret eder.

75 — Âli mekteplerin dahilî nizamnamelerinde muhtariyetleri temin edilmekle beraber bu müesseselerin müdavimleri de cemiyet ve teşkilât yapmakta tam bir serbestiye malik olmalıdır.

76 — Ekalliyetlerin ilmî ve harsî muhtariyetleri emniyet-i tâmmeye altına alınmalıdır.

77 — Ecnebilere kat'î surette mektep açmak imtiyazı ref ve mevcut müesseseler ilga edilmelidir.

Adliye Dair

78 — Cemiyette irtikâp edilen cürümleri ve mevcut haksızlık ve adaletsizlikleri esasından ref ve izale etmek ancak içtimai hayatta bunları tekvin eden âvamil ve müessirâtı ortadan kaldırmakla mümkün olacağını temmül eden fırka, en yüksek telâkkî ettiği bu gayeye vusul için hayat-ı içtimaiyemizin şekli-hâzırına nazaran henüz uzun bir tekâmül merhalesinden geçilmesini zarurî addeder. Fırka bu intikal devresinin az zamanda emniyetle kat' edilmesini maksadıyla icra edilecek esaslı ıslahat hareketleriyle alâkadar olmak üzere en yakın bir hedef olarak usul-i muhakemâtın basitleştirilmesini ve kavanin-i adliyenin ıslah edilmesini bir umde telâkki eder, ve âtideki mevaddın sür'atle tatbik mevkiine konulmasını talep eyler. [:]

Elif — Nahiyelerde hakk-ı takdire malik Halk Mahkemeleri açılmalı ve üç kişiden ibaret olan hey'et-i hâkime, bilâvasıta nahiyeye halkınca ahali arasından intihap edilmeli. [:] (Mahkemelere, hey'et-i hâkimenin taht-ı emrinde olmak üzere Livâ Meclis-i Umumîleri tarafından ehliyetli ve emin birer kâtip tayin olunur.)

Be — Nahiyeye Mahkemeleri, alelumum kabahat, cünha, hudut ve mezarat üzerindeki zarar ve ziyân ve yüz lirayı tecavüz etmeyen alacak davalarını; emval-i menkuleye ait tasarruf davalarını rüyet ve vakayi-i cinaiyeye tahkikat-ı iptidaiyyesini icra etmeli. Ve işbu davalara ait hakk-ı temyiz ref' edilmeli,

Cim — Kasaba ve şehirlerde aynı suretle kasaba ve şehir halkı tarafından aynı salâhiyeti haiz Halk Mahkemeleri teşkil edilmeli, (büyük şehirlerde her belediye muntikasında bir mahkeme açılır)

Dal — Livâ merkezinde livâ dairelerindeki ceza ve hukuka müteallik davalara bakmak üzere iki mahkeme teşkil edilmeli ve üçer âzâdan mürekkep olan hey'et-i hâkime livâ dahilindeki umum nahiyeye ve belediye meclisleri tarafından intihap olunmalı. [:] (hâkimlerin listesi Adliye [37] Nezareti tarafından tanzim olunur ve büyük merkezlerde halka kolaylık temin edilmek için muhtelif muntikalarda aynı cins mahkemeler açılır.)

He — Livâ mahkemelerinde rüyet edilen ceza davalarında hakk-ı temyiz ref' edilmeli ve fakat tasarruf ve ahkâm-ı şahsiyyeye lâhik olan mehakimde hakk-ı temyiz ipka olunmalı,

Vav — Hâkimler gibi livâ ceza mahkemelerine intihap edilecek müstantikler, yalnız meşhuden ve alenen icra edilmeyen ceraimin tahkikatına memur edilmeli.

79 — Hukuk-i medeniyyenin vahdet-i icraiyyesini muhafaza maksadıyla umumî bir merci-i takdir ihdas edilmesi vücubuna kail olan fırka, münhasıran tasarruf ve ahkâm-ı şahsiyye davalarında bir hakk-ı takdire

malik olmak üzere on beş âzâdan mürekkep bir Temyiz Mahkemesi teşkilini talep eder. (Âzâlar, Adliye Nezareti tarafından tanzim edilecek kırk beş kişilik liste arasından bütün meclis-i umumilerce intihap olunur.)

80 — Halk Mahkemeleri hey'et-i hâkimesi bir sene müddetle, livâ ve temyiz hâkimleri ve müstantikler üç sene müddetle intihap olunmalıdır [.]

81 — Adaletin tevzii esnasında masdar-ı adalet olan vicdan-ı halkın ilhamatını rehber ittihaz etmeyi hak ve hürriyetin sıyaneti için en tabii bir yol addeden fırka, geniş bir müdafaa usulünün [38] tatbikini teklif eder. Buna nazaran kabul edilecek (Heyet'i Takdiriyye)ler, nahiye ve kasaba ve şehir Halk Mahkemeleri için bilâvasıta nahiye ve kasaba ve şehir halkınca ve merkez mahkemeleri için tekml livâ meclisleri tarafından muvakkat veya daima tebdil olunur bir surette intihap edilmelidir.

82 — Muhakeme masarifi katiyen lâgv edilmeli ve mahkemeler hükümetin her türlü tesirinden âzade ve müstakil olmalıdır.

83 — Fırka, örf ile asrın icabatından mülhem olarak hukuk-i medeniyyenin tadil ve ıslahı sırasında hukuk-i tasarrufiyye nokta-i nazarından kadınla erkek arasında tam bir müsavat tesisini ve hukuk-i zevcata ait mesâilin de bu nokta-i nazarla telif edilerek hallini en ulvi bir vazife bilir.

84 — Sınıf ve makam farkıyla merci-i muhakeme ihdasını şiddetle reddeden fırka, daimi ordunun muhafazasını icap ettiren ahval-i hazıradaki müşkilâtı nazar-ı dikkata alarak divan-ı harplerin bizzat ipkasını kabul ve maahaza efrad-ı askeriyye muhakemelerinde ve mevkufigyetleri anında muktazi adalet ve insanîyetin rehber ittihaz edilmesini talep eder.

85 — Örfi Mahkemeler teşkilini hürriyet ve adalet prensipleriyle asla kâbil-i telif görmeyen fırka, Örfi Mahkemelerin kat'i surette ilga edildiğini ilân eder.

86 — İdare-i Örfiyeler hakkında bir kanun-i mahsus tanzim [39] edilerek bir mahalde ihtilâl âsâr-ı fi'liyyesi tezahür ettiği takdirde hükümetin orada İdare-i Örfiye ilânına selâhiyettar olabilmesi keyfiyeti tesbit edilmeli ve fakat ihtilâl ceraimi mahallî adliye mahkemelerinde rüyet olunmalıdır.

87 — Fırka, nisbî ceza usulünü geniş bir mikyasta tatbik suretiyle tecziye usülleri meyana inzibatî mücazâtı ikame ve hapishanelerin terbiye müesseseleri haline tebdil edilmesini talep eder. Hapishanelerin sıhhat ve ahlâkı fena halde ihlâl eden şekl-i hâzırı sür'atle ıslah ve tanzim edilmelidir.

88 — Livâ ve Temyiz Mahkemelerine intihap edilecek hâkim ve müstantiklerin haiz bulunaçakları evsaf ve şerait, ve azillerini icap edecek esbab-ı kanuniyye hakkında bir nizamname-i mahsusa tanzim edilmeli ve bunların iktidarı meselesinde bervech-i âti hususat nazar-ı dikkate alınmalıdır:

Elif — Livâ hâkimlerine, livâ reis-i hükümeti derecesinde, temyiz âzâlarına hey'et-i icraiye reisi derecesinde tahsisat verilmeli,

Be — Hükümet tarafından behemehal ikametgâh tahsis edilmeli,

Cim — Efrad-ı aileleri hesaba alınarak azimet ve avdet için mesarif-i râhiyyeleri ihtiyac-ı hakikiye göre tesviye edilmeli,

Dal — Nefs-i adaleti ve hukuk-i ibâda hürmeti rehber ittihaz ederek

[40] vazifelerini yüksek bir vicdan ve ahlâk ile hüsn-i ifa eden hâkimlere intihap müddeti nihayetinde münasip bir ikramiye verilmeli.

Sıhhiye Meselesi

89 — Asırlarca devam eden bakımsızlık yüzünden eski dirliğini ve aynı zamanda kuvvetinden mühim bir kısmını zayi eden halkı sağlamlaştırmak, neslin inkişaf kabiliyetine mecut bir cereyan vermek maksadıyla fırka, bir taraftan memlekette mevcut sarî ve içtimâî hastalıklarla müessir mücadelelerde bulunulmasını, diğer taraftan bugünkü gayr-i fennî şerait-i sıhhiyenin ıslahına çalışılmasını en mühim bir mesele addeder. Fırka bu millî umdenin istihsali etrafında intihap edilecek fennî ve amelî vesait ve tedabir meyanında âtideki mevaddın tatbik mevkiine konulmasını talep eder:

Elif — Her köyde bir küçük sıhhiye memuru bulundurulacak tarzda livâ merkezlerinde küçük sıhhiye mektebi açılmalı,

Be — Köyler seyyar etibbâ marifetiyle sıhhi nezaret ve teftişat altında bulundurulmalı,

Cim — Şerait-i sıhhiyeye muvafık olmayan köyler yerine kabul edilecek bir plana tevfikane fenne muvafık yeni köyler inşa edilmeli,

Dal — Behemehal kazâ mıntıkaları dahilinde intihap edilecek merkezlerden başlanılmak üzere icap eden daimî veya seyyar hastahaneler tesis edilmeli,

[41]

He — Köylerde, belde ve şehirlerde çalışan halk tabakalarına mensup fakirlere meccanî edviye yerilmeli, ve bu meyanda halka vâsi mikyasta meccanen sulfato (devlet kinini) teyzi olunmalı,

Vav — Köylüler arasında (şabun) istimalinin tamimine son derecede itinâ edilmeli,

Ze — Kurslar, daimî ve seyyar sinema ve tiyatrolar, risale ve resimlerle geniş halk kitlelerinin hastalıklara, hıfz-üs- sıhhaya ve bilhassa tagdiye meselesine dair amelî malûmat iktisap etmesine çalışılmalı,

H. [Ha] — Kaplıcaların, zenginler için birer sefahet mahalli halini aldığı görülmekle beraber [,] bir taraftan civarında bulunan köy, kasaba ve şehir ahâlisinin sıhhat ve ahlâkı üzerinde ikadan hâli kalmadığı muzır ve tahripkâr tesirler nazar-ı dikkate alınarak bunlar sıhhat-ı umumiyeye hâdim bir şekle irca edilmeli ve fakir halk tabakalarına mensup hastaların meccanen istifade edebilmeleri imkânı temin olunmalı,

Tı — Müskirat istimali suret-i kat'iyyede menedilmeli,

Ye — Köylere kadar tehhül meselesi sıkı bir vesayet-i fenniyye altına alınmalı ve tabip raporu olmadıkça tehhüle müsaade edilmemeli.

Kef — Köy, belde ve şehir içlerinde mezarlıklar harice nakledilmeli, ve köylerde, belde veya şehirlerde tenezzüh bahçeleri vücuda getirilmeli,

[42]

Lâm — Bütün memlekette umumî surette cuma günü mecburî istirahat günü kabul edilmeli,

Mîm — Küçük mikyasta dahi olsa birer ihtikâr ve tagallüp ocakları olan köy bakkallarının köylülerin ve köy çocuklarının sıhhat ve ahlâkları

üzerinde vücuda getirmekte oldukları mazarratlar nazar-ı dikkate alınarak, bunlar icra-yi ticaretten men edilmeli ve ancak bakkal dükkânları köy halkının iştirakiyle kooperatif halinde teşekkül ettikleri ve aynı zamanda vesâyâ-yi sıhhiyyeye riayet etmek şartıyla nahiyeye meclislerinin nezareti altında buldukları takdirde icra-yi ticarete müsaade edilmeli,

Nun — Kazâ ve livâ merkezlerinde velâdethaneler tesis edilmeli, fakir köylü ve şehirli kadınlara vaz'-ı hamlleri esnasında vâsi miyasta muavenette bulunulmalı ve (çocuk doğurma [,] çocuk büyütme) meselesinde tedricen fennî vesayetin her tarafta tatbik edilmesine ve bilhassa iskat-ı cenin fiil-i mezmûnunun esaslı bir surette izalesine çalışılmalı,

Sad [Sin] — Nahiyelerde seyyar ebeler bulundurulmalı [,]

Fe [Ayn] — Diplomasız ve ruhsatsız icra-yi sanat eden mütetabbî ebe, dişçi ve cerrahlar şiddetle men edilmeli,

Kaf [Fe] — Fakir halk tabakalarının sık sık istihamlarını temin etmek için umumî hamamlar vücuda getirilmeli,

Kef [Sat] — Umumiyetle gayr-i kabil-i süknâ bir halde bulunan köy hanlarını [43] iskâna elverişli bir hale ifrâğ etmeli ve bunları mütemadi nezaret-i sıhhiyye altında buldurmalı,

Lam [Kaf] — Eczahaneler, ecza depoları gayet sıkı murakabe altında bulundurulmalı, usul ve tarife haricinde edviye yapan ve satanlar hakkında aynı zamanda ihtikâr cezası tatbik edilmeli.

90 — Memleketin etibbâya olan şedit ve âcil ihtiyacını nazar-ı teemmüle alan fırka, tıp fakültesinin islah ve tevsiini ve tahsilin kız talebelere de teşmilini esas olarak kabul etmekle beraber [,] bir an evvel maksada vüsul için Avrupa'ya fakir halk tabakalarına mensup talebeler izâmını da en müessir bir tedbir addeder. Avrupa'ya gönderilecek talebeler, tâli tahsilini ikmal etmiş ve açılacak müsabakada ehliyet ibraz etmiş bulunmalıdır.

91 — Devlet hizmetinde müstahdem doktorlar, muallimler gibi himaye-i mahsusa altına alınmalıdır. [Madde. 63 — Be, Dal, He, Vav, Ze fıkralarının delâletine nazaran.]

Askerlik Sahasında

91 — Memleket dört tarafını saran yağmager — cihangirlerin hainane tecavüzlerine karşı ölüm-dirim mücadelesini kabul ettiği bugünkü tarihi ve siyasi şerait altında daimî ordunun ilgasından bahsedilemez. Fırka, hürriyet ve istiklâl endişesiyle bütün içtimai sınıf mensuplarının sarsılmaz bir azim ve iman ile müttehiden [44] ordu safları arasında millî vazifelerini ifaya tehalük göstereceklerine kaidir. Bir taraftan içinde bulunulan mübarezede gösterilecek gevşekliğin intaç edeceği vahim âkıbetler, diğer taraftan Cihan Harbinin bütün dünyada doğurduğu içtimai ve siyasi buhranların sebebiyet vereceği yeni ihtilâller gözönünde bulundurularak ordunun, (maddî, fennî ve terbiyevî) her türlü vesaitten bilistifade harbî kudret ve kabiliyetini son derecede yükseltmek bugünün en mühim meselelerinden birini teşkil eder.

Maahaza, mazlum Türkiye'yi kapitalist ve emperyalist tasallutlarından tahlis ile kendi millî hudut ve medeniyeti dahilinde hür ve müstakil olarak inkişaf edebilmesi imkânının suret-i sâlimede tahakkuk etmesini mü-

teakip fırka, daimi ordunun halk milisi şekline ircaını bir umde-i esasiyye olarak kabul eder.

92 — Fırka, millî gayenin istihsaline kadar ordunun ahlâki ve terbiyevî inzibatını ve serbestî-i hareketini ihlâl edecek her türlü müfrit ve gayr-i tabîî cereyanlara karşı halkın ikaz ve tenvir edilmesini en mühim bir vazife addeder.

93 — Uzun zamandan beri etrafında en ziyade münakaşa celbeden meselelerden birini teşkil eyleyen ahz-ı asker meselesinde fırkanın nokta-i nazarı, mükellefiyyet-i askeriyye muamelâtının nüfus idarelerine tevdi edilmesi merkezindedir. Fırka, ancak geniş [45] halk tabakalarının bu mühim meseleyle daha sıkı alâkadar peyda edebilmesi temin olunmak suretiyle matlup sahada cereyan edebileceğine ve aynı zamanda kabul edilecek bu tarz-ı tesviyenin tasarruf cihetiyle hazinece külli yardımı olacağına kaidir. Yalnız, Ahz-ı Asker Kanunu'nun hüsn-i tatbikini temin ve muamelâtı murakabe için livâ merkez nüfus idaresine cihet-i askeriyyeden bir ve meclis-i umumîden müntehap üç âzâ tayin edilmelidir.

94 — Hizmet-i askeriyye bir seneden ibaret olmalı ve seferberlik zamanlarında muavenete muhtaç yoksul asker ailesine münasip miktarda tahsisat ita edilmelidir.

Müteferrik Meselelere Dair

95 — Fırka, evkaf-ı İslâmiye meselesinde, bu idarenin bir taraftan müslümanların hayat-ı maneviyyesiyle olan sıkı alâka ve hususiyetini, diğer taraftan hayat-ı maddiyyesi üzerinde âmil-i inkişaf olabilecek yüksek bir şerait-i iktisadiyyeyi haiz bulunmasını nazar-ı dikkate alarak âtidedeki mevaddın sür'atle tatbik mevkiine konulmasını bir umde olarak kabul eder:

Elif — Nezaret, idari ve malî muamelât-ı hâzırası bir taraftan azamî tasarruf temin edilecek tarzda, esaslı bir tasfiye ve tensike tâbi tutulmak suretiyle müstakil bir idare-i umumiyye haline kalbedilmeli,

[46]

Be — Evkaf-ı mazbute ve mülhakkanın cihet-i tasarrufiyye ve idariyyesi, örf ve asrın icabatı rehber ittihaz edilerek ıslah ve tevhid edilmeli,

Cim — Evkaf Meclis-i Umumîsi, Şûrâ-yi İslâm ile Şûrâ-yi Millet tarafından müntehap âzâlardan müteşekkil bulunmalıdır.

İhtar: 1 — Meclis-i Umumî, Meclis-i İdareyi teşkil ve bütçeyi tasdik eder.

İhtar: 2 — Livâ merkezlerine gönderilecek müdürlerin intihap ve tayini Meclis-i İdareye ait olup, Livâ Meclis-i Umumîleri bütçeye göre mahallî evkaf [i]darelerini taht-ı nezaret ve mürakabede bulundurlar.

He — Evkaf İdare-i Umumiyyesinin vezaifi bervech-i âtidir:

1) Müessesat-ı diniyye ve hayriyyeye suret-i ciddiyede nezaret,
2) Müslümanların harsî, medenî ve iktisadî inkişafına bilfiil müzaheret,

3) Bu iki dinî ve millî vazifenin hüsn-i ifasını teshîl ve temin edecek vesait ve şeraiti ihzâr ve ihdâs.

96 — Memleketin vaz'iyât-ı hâzırasına nazaran mühim ve umumî bir

✓

230

mesele olan muhacirinin ve aşâirin iskânı meselesi, aynı zamanda sıhhi, içtimâî ve iktisadî şerait nazar-ı dikkate alınarak tanzim edilecek muayyen bir plan dahilinde halledilmelidir.

[47]

97 — Bütçe üzerinde kapanması gayr-ı kabil korkunç rahneler açarak fakir halk tabakalarına maddî ve manevî sefaletler tahmil eden ve bir taraftan yığın yığın müstehlikler halkederek mesai-i milliyyeyi kısmen zaafa uğratan ve aynı zamanda netice itibarıyla bu sınıfı da envâ-i bedbahtıye duçar eden devlet dairelerinin şekl-i hâzırı, ihtiyacata göre kabul edilecek muayyen ve müsbet esaslar dahilinde yeni ve kat'î bir tensike tâbi tutulmak suretiyle bir taraftan bütçede vâsi miyasta tasarrufat temin edilmeli, ve diğer taraftan yeni usul ve kaideler ikame edilerek eski hükümetçilik an'ane ve telakkileriyle beraber faaliyyet-i idariyyeyi sektedar eden kırtasiyeciliğe de bir nihayet verilmelidir. Fırka, idarede yapılacak umumî tensikat amelîyesi ânında nukat-î âtiyyenin nazar-ı dikkate alınmasını talep eder:

Elif — Öteden beri türlü türlü namlar ve tevcihler altında, sırf eski tarz-ı idarenin telâkkiyatına göre tevzi edilen muhassasat kat edilmeli,

Be — Açıkta kalanlarla devlet hazinesinden tekaüdiye alanların hey'et-i umumiyyesi bir usûl dairesinde tasnif edilerek muhtelif suretlerle iş yapabilecek hâl ve kabiliyette olduklarını tebyin edenlere münasip tazminatlar, toprak ve vesait-i ziraiyye verilmek ve bunlara yeni köyler inşası için malzemeler tedarik olunmak ve saire suretiyle refahları ve aynı zamanda memleketin kudret-i istihsaliyyesini [48] tezyid nokta-i nazarından faaliyyet-i umumiyyeye iştirakleri temin edilmeli ve tahsisatları bütçeden çıkarılmalı,

Cim — Memurinin intihap ve tayini ve ikdârı meseleleri hususî bir nizamnameyle tesbit ve bu hususta kabul edilecek yeni mukarreratın seyyanen ve âdilâne bir surette tatbikine itina edilmeli,

Dal — Alelumum memurinin azil ve tebdilini veya taht-ı muhakemeye alınmasını icap eden ahval ve umumî mânasıyla "mesuliyet" esasları kat'î surette bir kanun-i mahsus ile tayin edilmeli,

He — Memurine verilecek yol masraflarının, efrad-ı aileleri hesaba alınmakla beraber hakikî ihtiyaca göre tesviye olunması esası kabul ve buna nazaran harcırah nizamnamesi ıslah edilmelidir.

XII

İSLÂM İHTİLÂL CEMİYETLERİ İTTİHADININ TÜZÜĞÜ

Nizamname

A — Cemiyetin Maksadı

Emperyalist ve kapitalistler tarafından taht-ı tahakküm ve esarete alınarak köle gibi kullanılmakta olan İslâmları, başta Türkiye olduğu halde, esareten tahlis ile kendi millî medeniyetleri dahilinde hür ve müstakil olarak teşekküllerini temin etmek ve mukadderatlarına sahip ve hâkim kılmaktır. Bu gayenin temini için İslâmları manen ve maddeten yükseltip birleştirerek istihsal-i maksat için teşkilât-ı lâzime vücuda getirmek cemiyetin gayesidir. İslâmların ekaliyette buldukları mahallerde hukuk-u medeniyelerinin teminine çalışılır.

B — Teşkilât

1 — Cemiyetin bir merkez-i umumisi ve muhtelif memalikte birer muhtar merkezi ve bu merkezlere merbut icabı kadar şubeleri vardır.

2 — Merkez-i umumî müessislerden 3-7 zatla teşkilâta dahil her merkezin birer vekilinden mürekkeptir. Merkez-i umumî heyet-i umumiyesine arz edilecek hususâtı tahrir etmek üzere bir sene müddetle bir reis ve bir kâtip, bir de sandık emini intihap olunur. Bunların gaygubetinde vazife görmek üzere birer de namzet ekseriyet-i ârâ ile seçilir. Evraka reis ve kâtip veya reis ve sandık emini cemiyet mührünün yanına imza ederler.

3 — Merkez-i umuminin vazifesi:

Cemiyetin muhtelif memalikte teessüsünü temin ve teşkilâtını teftiş, aralarındaki vahdeti temin, İslâmdan gayri olup hürriyetlerini istihsal için çalışan diğer mağdur millet ve sınıflarla teşrik-i mesai ve onlarla temin-i münasebatı tanzim, umumî kongreyi davet ve kongre mukarreratını tatbik etmektir. Umumî tezahürat, teşebbüsât ve icraat merkez-i umuminin muvafakatiyle icra olunur.

4 — Merkez-i umuminin âzâsının sülüsü her kongrede tebdil olunarak yerlerine yenisi tayin olunur. Çıkan âzânın tekrar intihabı caizdir.

5 — Merakiz:

Hudud-u coğrafisi muayyen her bir memleket muhtar bir merkez tarafından müstakilen idare olunur. Her bir merkez 3-7 âzâdan mürekkeptir. Âzânın tebdili merkez-i umumî âzâları gibi icra olunur, vezaifi aynı suretle taksim olunur.

6 — Merkezlerin vazifesi:

Kongrelerde tesbit ve merkez-i umumice tayin edilmiş esasat dahilinde mıntıkaları dahilinde elzem her nevi teşkilâtı tesis ve müstakilen idare eder.

7 — Şubeler:

Her memleketin taksimat-ı mülkiyesine göre bir takım mıntikalara

ayrılır ki bunlara (şube) denir. Şubeler ait oldukları merkez veya fevk şube tarafından müntehap 3-7 âzâdan mürekkep bir heyet tarafından idare olunur.

Âzânın vezaifi merkezlerdeki gibi ifa olunur. Şubeler her nevi evamir ve tâlimatı merkez veya fevk şubeden alır.

C — Kongreler:

8 — Memalik kongreleri:

Her merkez senede bir kere muayyen zamanda şubelerden gelecek Murahhaslarla kongre halinde içtima ederek kendi teşkilâtına aid bütün mesaili tezekkür ile ittihaz-ı mukarrerat eyler. Umumi kongre için senelik icraat vaziyet-i umumiyesi, hesabat raporu gibi ilh... istihzaratta bulunur. Umumi kongreye gönderilecek Murahhas ve merkezlerin yeni âzâsını intihap eyler.

10 — Umumi kongre:

Merkez-i umumi tarafından muayyen zaman ve mahalde muhtelif memalik Murahhaslarıyla merkez-i umumi büyük kongre halinde toplanır. Gelecek Murahhaslar adedi ne kadar çok olursa olsun her memleket bir reye maliktir.

11 — Kongreler dağıldıktan sonra merkez-i umumi ve muhtelif merkezler, mes'uliyeti kendilerine raci olmak üzere mukarreratında kongre salâhiyetini haizdir.

12 — Umumi kongre, merkez-i umuminin raporunu dinler, cemiyetin hesabat ve icraatını tedkik eder, bütçeyi tasdik, icabında nizamnameyi tâdil, siyasiyat ve icraat programının hutut-u umumiyesini tayin ve merkez-i umumi âzâsını intihap eder.

D — Efrad.

13 — Cemiyetin maksadına hizmet edecek her ferd kabul olunur. Efrad arasında mevki ve itibar farkı yoktur. Hepsi kardeş ve müsavidir.

14 — Bir ferdin cemiyete girmesi için eski efraddan ikisinin teklif ve kefaleti muktezidir. Bu teklif şubeler tarafından tetkik ve kabul olunduktan sonra usulü dairesinde tahlif muamelesi yapılır. Cemiyete giren ferd hayatıyla taahhüdüne bağlanmıştır. Ve bir daha cemiyetten çıkamaz.

15 — Her kardeş, kabiliyetine göre cemiyet tarafından tevdi oluncak vazifeyi ifaya ve cemiyete malen ve bedenen her suretle yardıma mecburdur.

E — Yemin sureti.

Allaha kâsem eder ve namusum üzerine söz veririm ki, mazlum kardeşlerimizi esaretten kurtarmak, manen ve maddeten yükseltmek için kudretimin yettiği her vazifeyi canımla ve malımla yapacağım, esrar-ı cemiyeti muhafaza edeceğim, Vallahi.

XIII

İSLÂM İHTİLÂL CEMİYETLERİ İTTİHADİ'NİN BİR BİLDİRİSİ

Moskova, 5 Temmuz 921

Bakû'da Şark milletleri içtimandan beri geçen zaman bir seneye yaklaşıyor. Bahrimuhiti Atlâsiden Afrika şimalini geçerek tâ Çin'e kadar Bahrimuhiti Kebire muhaddit beşte dört ekseriyeti müslümanlık gibi insanları hürriyete teşne kılan bir akide ile bağlı beşyüz milyondan fazla olan bu halkın istihsalî hürriyete doğru olan bu harekâtını nazarı memnuniyetle görüyoruz.

İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadi'na dahil olan Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Mısır, Arnavutluk, Yemen, Suriye, Irak, İran, Hindistan ihtilâl teşebbüslerinin faaliyeti ve elde edilen netayıç ümidimizi süratle kuvvetlendiriyor.

Bütün bu teşkilâta istinat noktası olmakla beraber yegâne hür kalmış olan Türkiye'deki arkadaşlarımız, o zamandan beri Sovyet Rusyası sulh devresine girdiği halde, silâhları terk etmemiş, yapayalnız bir zulüm dünyasına karşı mücadelelerinde devam ediyorlar. Türkiye'nin vaziyetine bakılırsa şimdiki vaziyet geçen sene bu zamanki vaziyete göre pek çok farklı bulunduğu anlaşılır. Şarkın ufak emperyalistleri olan Taşnakların Komünist partisine terki mevki etmesile hâsıl olan vaziyet dünya emperyalistleri hesabına beyhude akmakta olan Türk ve Ermeni kanının artık durmasına bir vesilei hasene olmuştur.

Şark tehlikesini bertaraf eden Türkiye, Garpta İngiliz emperyalistlerinin kör hizmetçisi olan Yunanlılara ise iki defa haddini bildirdi. Yakında bu tehlikeyi de bütün bütün defederek Anadolu halkına pek muhtaç olduğu sulhü getirecek bir surette hakkın galebe edeceğine ümidi katımız vardır.

Bu mücadele Anadolu halkının aralarındaki her türlü fikir ve maksatları bir tarafa bırakarak el birliğiyle çalışmasile vâsıl oldukları neticedir. Bu da bütün mazlum milletler için istihsalî hürriyet mücadelesinde bir misal teşkil eder.

Fas'ta Fransızların milyarlar sarfına mukabil elde ettikleri netice Fas ihtilâlcilerinin tevsiî faaliyetine ve taraf taraf Fransız emperyalistlerini mağlûp etmelerine mani olamamıştır. Fas'taki teşkilâtımızın mühim uzuvlarından olup Şarkî Fas'ta kahramanca mücadelâtile İsbatı celâdet etmiş bulunan kardeşimiz Emir Abdülkadirzade Emir Abdülhalim [ve] rüfekai cihadını burada hürmetle yad etmeden geçemem.

Geçen senedenberi muhtelif noktalarda münferiden uğraşan ihtilâl rüesasını merkezi teşkilâta rapt hususunda görülen muvaffakiyat bize pek büyük ümitler vermiştir. İhtilâlin henüz hazırlık devresinde bulunduğu Cezayir, Tunus hakkında fazla söz söylemiyerek yalnız ümidimizin burada da pek kuvvetli olduğunu söyler Trablusgarb'a geçeriz.

Burada on senedir devam eden mücadele milyarlarla para ve lâakal

234

yüz bin İtalyan neferinin mahvına sebep olduğu ve bugün bütün mânâsile bura halkının İtalyan tahakkümüne galip geldiğini, son üç sene zarfında İtalyan ordusundan yalnız Trablus'ta yetmiş bin tüfek zaptedilmiş ve otuz beş bin nefer mahvedilmiş olduğunu söylersek bura vaziyeti hakkında iyi bir fikir edinilmiş olur. Şimdi burada teessüs eden idare tamamile halk tarafından müntehip ve heyeti merkeziye elindedir.

Burada teşkilâtımız ihzarat devresini çoktan geçirmiş, müsellâh ihtilâle geçerek istihsalî hürriyet etmiş, memleketi bizzat idare eder bir vaziyette bulunmuştur.

Bin kilometreden uzun bir sahilin yalnız Bingazi de dahil olduğu halde dört noktasında tutunabilmekte olan İtalyanlar buradan hiçbir faide görmedikleri halde her sene birkaç milyar frank sarf etmektedir. Fakat kâmilten tard edilmeleri uzak değildir.

Mısır'a dair fazla söz söylemek istemeyiz. Daha geçenlerde İngiliz hâkimiyetine karşı sopa ile taş ile hücum eden halkın teşhizi ikmal edilince Mısır'da başka sahnelere şahit olacağız. Mısır'da İttihada dahil olan Hizbülvatani ve Serbest Nil ve Terörist cemiyetleri hele son Zağlul Paşa teşebbüsünden sonra, tamamile fikrimize gelerek hürriyetin ancak kuvvetle alınacağını, yoksa tahakküm eden emperyalist hükûmetin ihsanını dilenmenin mânâsız bir tezellül olacağını anlıyarak ona göre hazırlanmaktadırlar.

Daha şarka geçmeden Arnavut milletinin harekâtı istihlâskâranesinden bahsetmek isteriz. Garptan İtalya, cenuptan Yunanistan, şark ve şimalden Sırbistan emperyalistleri hücumlarına uğrayan bu cesur kavmin garptaki kısmının müdafaai nefisten galip çıktığı ve bugün tamamile müstakil ve müstevlilerini taretmiş olduğunu görerek müftehir bulunuyoruz. Vâkıâ henüz dünkü mağlûplar ve yoldaşları olan zulme istihlâlini tanımak istemiyorlarsa da hür Rusya'nın zalim emperyalistlere de bu hususta iyi bir ders vererek bu milletle münasebata girişeceğini ümit ederiz.

Türkiye'den tekrar bahse lüzum görmüyoruz. Yalnız Trakya kıtasında müstevlilerin tecridine karşı o da binlerce can feda ettikleri halde Trakyalıların hâlâ mücadelâtına devam etmekte buldukları ve keza Anadolu'nun garp kısmında Yunan cephesi gerisinde şimdiye kadar iki yüz bin erkek kadın, çocuk bazı yerde diri diri yakılmak suretile Yunan vahşileri tarafından imha edildiği halde burada müdafaai hürriyet için uğraşmağa devam edildiğini söylemeden geçemeyiz.

Biçare İran halkının da hiçbir taraftan ümit beklemiyerek kendi kendini kurtarmak mecburiyetinde olduğunu ve bu suretle burada, ittihadımıza dahil teşkilâtın başladığını maalmemnuniye görüyoruz. Hindistan'da ise İttihada dahil olmakla beraber şimdiye kadar mukavemeti muslihane ile istihsalî hürriyete varılacağına kani olarak tâbiyeye bizden ayrılarak arkadaşlarımızın nihayet demire demirle mukabeleden başka çare olmadığını anlıyarak hakiki ihtilâl yoluna girdiklerini görmekle müftehiriz. Bundan başka Cava'daki Şeriatülislâm cemiyeti vesaire gibi cem'iyatın da aynı maksatta bizimle müttehit bulunduğunu ilâve ederiz.

İşte biz "İslâm İhtilâli Cemiyetleri İttihadı" Mısır'da Kıptiler ve Hindistan'da Hindûlar ve Suriye'de Hristiyanlar gibi aynı zulmün tesirinde

bulunan mazlûm gayri müslim milletlerle tevhibi mesai ettiğimiz gibi mücâhedelerini kemali tebci ve hayretle takip ettiğimiz İrlanda kahramanlarile de münasebatı daimede bulunuyoruz.

Arkadaşlar! İşte biz bu mesâimizle bizi ezen aynı emperyalistlere karşı mücâhedede sizinle beraber bulunduğumuz hakkında Bakû'da verdiğimiz sözde sabit kadem olarak bugün sizi aynı hissi hürmetlerle selâmlar ve hassaten Fransız ve İtalyan arkadaşların bu hususta gösterdikleri samimi hüsnü kabule teşekkürler ederiz. Üçüncü Enternasyonal şark milletlerine hürriyetlerinin istihsalinde verdiği sözde sabit kaldıkça bizlerin daima yanbaşınızda en samimi cidal dostu olarak kalacağımızı tekrar ederiz.

Bu hususta komünist arkadaşlardan Şark milletlerinin istihlâsı esnasında Rusya komünist partisinin hükûmet üzerinde lâzım gelen tesiri icradan hâli kalmıyarak eski Rusya dahilinde bulunan akvamı sairenin hassaten Çar idaresi zamanında pek çok tazyike maruz kalmış ve Sovyet idaresinin tesisine pek çok kan dökmüş olan müslüman kütlesinin mevud serbestilerinin halelden vikayesinde nighban olacaklarına emniyetimiz kavidir.

Böylece Şark milletleri arasında emperyalistlerin yapmakta oldukları propaganda da kendiliğinden hükümden iskat edilmiş olur. Arabistan'a gelince, esasen kendilerine idarede ve hukukta aynı mevkii vermiş olan Türklerden himaye suretile ayırdıkları Arap memleketlerine müstevli olan İngiliz ve Fransız âsileri hakkında ve bunların pençesine geçmiş olan memleketlerin bunlara kaçma mal olduğunu ve oralarda eski sükûn ve refah yerine bugün kıtal ve zulüm kaim olduğunu bilmeyen yoktur. Fransızların daha dün kendilerini hüsnü kabul ettiklerini bağıra bağıra söyledikleri Suriye'de 21 Haziranda General Goro'nun yalnız gömleğinin koluna isabet eden iki kurşun ile tercümanını katli ve Fransızların Şam hükümetine reis yaptıkları Hakkı Elazam'a isabet eden üç kurşun Suriyelilerin Fransız işgalini ne kadar hüsnü telâkki ettiklerini gösterirliği bir delildir. Fakat iş bununla kalmayacaktı, arkadaşlar! Suriye Fransızların emperyalizminin firarı olacaktır.

Arkadaşlar! Fransızların müstemlekât askeri hem sizin hem de bizim için tehlikeli görünüyor. Fakat 1857 Hint isyanını tetkik ederseniz, bu teşkilâtın iyi çalışırsak herhalde bize pek nafi olacağını anlamakta gecikmezsiniz. Suriye için müttefikleri İngilizlerin Yordan şarkında bir emaret teşkiline Fransız emperyalistlerine hazırlamakta oldukları tuzak ve sonra eski Suriye emiri Faysal'ı Irak kralı yaparak bu cihetten Fransızlara karşı oynamak istedikleri oyun bunlar arasında da yakında bize faydeli ve ferahbahş büyük ihtilâfların çıkacağını gösterir.

Yemen'de arkadaşlarımızla teşriki mesai eden ve dört milyon halk tarafından müntehap İmam Yahya'nın daha dün İngilizleri Hüdeyde'den koğmak suretile İngiliz emperyalizmine karşı gösterdiği mukavemet şayanı zikirdir.

Arabistan şibihceziresinin merkezinde Riyaz emiri İbnissuut da bu ecebî tahakkümüne karşı mücadelede daimdir. Irak'ta da Trablus tahlisinde Afrika merkezine doğru yirmi milyon halk arasındaki mühim teşkilâtlarile bizimle teşriki mesai ederek Trablus ve Bingazi'nin tahlisine yar-

236

dım etmiş olan Sünusilerin büyük reisleri Seyit Ahmeteşşerif kardeşimizin etrafında toplanmış olan Necit Emiri İbnürreşit, Ganze reisi Hâcım ve Semer reisi Cüheynilerin gittikçe tehemmül etmekte olan mücahedeat teşkilâtlarının öyle İngilizlerin uydurma kralları önünde aldanmıyacak ve kırılmayacak kadar kuvvetli olduğunu söylemekten geri duramam.

Burada İngilizlerin el'an yüz yirmi bin nefer beslemekte ve altmış milyon altın sarfetmekte olduklarını söylersem bu harekâtın ehemmiyeti anlaşılır.

İşte geçen sene şark milletleri kongresinde Bakû'da zikrettiğimiz esasat sabit kalmak üzere beşeriyetin bütün ezilen kısmile refah ve hürriyeti umuminin teminine yürümekte azmetmiş olarak hepimiz için muvaffakiyetler temenni ederiz.

Arkadaşlar! Geçen sene de dediğimiz gibi emperyalistler arasında "1914"te başlamış olan harp hâlâ devam ediyor. Gözleri doymak bilmiyen bu canavarlar yere devirdiği mazlum milletlerin vücudu üzerinde daha çok didişeceklerdir. Yeter ki biz dünya ihtilâli için hazırlanmakta devam edelim de vakti münasibinde elbirliğiyle hareket ederek hep birlikte kurtulalım. [Zaman] Bizim lehimize çalışıyor, uyumayalım; cesaretle ilerliyelim. Elbette son galebe bizimdir. Çünkü biz mazlumuz.

"Elhak ya'leva vela ya'li aleyhi"

"Tarihî Mektuplar," 106-7, *Tanin* 24-25 Ocak 1945

TÜRKİYE SOSYAL TARİHİ

XIV

HALK ŞURALAR FIRKASI PROGRAMI*

Birinci Kısım

SİYASET-İ UMUMİYYE

Madde 1 — En meşrutî ve en müsavatperver hükümetlerde bile vücudunda getirilen müessesat-ı teşriyenin muhtelif esbab-ı içtimaiyye ve iktisadiyye tahtında maksad-ı müsavatı ve hâkimiyet-i milliyyeyi temin eylemekten pek uzak olduğunu gören ve mahallî idarelerden en büyük merkezî teşkilât kadar hâkimiyet-i milliyyeyi doğrudan doğruya kendi sây ü amelleriyle iktisab-ı hayat eden sınıf-ı ahalinin elde bulunduracak bir teşkilât vücude getirilmedikçe hürriyet-i hakikiyye ve müsavat-ı kâmilinin tesisindeki adem-i imkânı nazar-ı dikkate alan fırka evvel emirde her türlü teşkilât-ı milliyyenin bu esasat dairesinde tanzimini kendisi için düstur-ul-amel ittihaz etmektedir.

Madde 2 — Fırka, hâkimiyet-i milliyyenin aynı esasat dairesinde temin ve takviyesi zımında memleketin hukuk-u siyasiyye ve intihabiyyesine iştirak etmek hakkını yalnız memleketin bünye-i içtimaisine nâfi hususat ile iştigal eden efradına hâz ü tahsis edecek ve muzır ve tufeyli bir hayat takip eden eşhasın bu hukuk-i siyasiyye ve intihabiyyeden istifadesine mâni tedabir ittihaz edilecektir.

Madde 3 — Milletın istikbal ve hayat-ı siyasiyye ve içtimaiyyesine bizat ve bilâ-vasıta kendisinin temin-i hâkimiyeti ile aynı hey'et-i içtimaiyye dahilinde yaşamak isteyen efrad-ı millet arasındaki münasebât-ı içtimaiyye ve iktisadiyyeyi ve esas dairesinde tanzim ederek vü hey'et-i içtimaiyye haricinde kendi kendilerine idare olunmak arzusunu izhar eden milletlerin dahi bu haklarına riayet etmek fırkanın siyaset-i milliyyedeki tarz-ı hareketini teşkil eder.

Madde 4 — Beşeriyetin yekdiğerini mânasız ve bisûd bir surette parçalamasından ibaret olan ve kuvvet ve iktidarın galebesinden başka bir mânayı ifade etmeyen muharebeden suret-i kat'iyyede mücanebet ve muharebenin herhangi bir taraftan zuhur ve icra-yı tahribat etmesine mâni olunacak surette sarf-ı mesai etmekle beraber beşeriyeti tufeyli hayatı kurtarmak ve bahusus bu tufeyli hayatın tevliid ettiğı (Emperyalizm) belâsını bütün cihandan kaldırmak maksadıyle ilân olunan mesai herhangi bir tarafta zuhur ederse etsin bilâ-kaydî şart bu mesaiye zahir olmak fırkanın siyaset-i harbiyye ve hariciyyedeki maksat ve gayesini teşkil eder.

Madde 5 — Şimdiye kadar cem'iyyet-i beşeriyeye içinde bir vazife-i tanzimkârane ifa etmiş olan kapitalizm bugünkü bünye-i içtimaiyye ve şerait-i istihsaliyye itibariyle hassa-i tanzimiyyesini tamamen kaybettikten

* Bu metin (elyazmasından fotokopi) Merhum Şevket Süreyya Aydemir'den sağlanmıştır.

HALK ŞÛRALAR FIRKASI PROGRAMI*

Birinci Kısım

SİYASET-İ UMUMİYYE

Madde 1 — En meşrutî ve en müsavatperver hükûmetlerde bile vücudâ getirilen müessesat-ı teşriyenin muhtelif esbab-ı içtimaiyye ve iktisadiyye tahtında maksad-ı müsavati ve hâkimiyet-i milliyeyi temin eylemekten pek uzak olduğunu gören ve mahallî idarelerden en büyük merkezi teşkilâta kadar hâkimiyet-i milliyeyi doğrudan doğruya kendi sây ü amelleriyle iktisab-ı hayat eden sınıf-ı ahalinin elde bulunduracak bir teşkilât vücude getirilmedikçe hürriyet-i hakikiyye ve müsavat-ı kâmilenin tesisindeki adem-i imkânı nazar-ı dikkate alan fırka evvel emirde her türlü teşkilât-ı milliyenin bu esasat dairesinde tanzimini kendisi için düstur-ul-amel ittihaz etmektedir.

Madde 2 — Fırka, hâkimiyet-i milliyenin aynı esasat dairesinde temin ve takviyesi zımında memleketin hukuk-u siyasiyye ve intihabiyyesine iştirak etmek hakkını yalnız memleketin bünye-i içtimaisine nâfi hususat ile iştigal eden efradına hasr ü tahsis edecek ve muzır ve tufeylî bir hayat takip eden eşhasın bu hukuk-i siyasiyye ve intihabiyyeden istifadesine mâni tedabir ittihaz edilecektir.

Madde 3 — Milletın istikbal ve hayat-ı siyasiyye ve içtimaiyyesine bizzat ve bilâ-vasıta kendisinin temin-i hâkimiyeti ile aynı hey'et-i içtimaiyye dahilinde yaşamak isteyen efrad-ı millet arasındaki münasebât-ı içtimaiyye ve iktisadiyyeyi ve esas dairesinde tanzim ederek vü hey'et-i içtimaiyye haricinde kendi kendilerine idare olunmak arzusunu izhar eden milletlerin dahi bu haklarına riayet etmek fırkanın siyaset-i milliyedeki tarz-ı hareketini teşkil eder.

Madde 4 — Beşeriyetin yekdiğerini mânasız ve bisûd bir surette parçalamasından ibaret olan ve kuvvet ve iktidarın galebesinden başka bir mânanı ifade etmeyen muharebeden suret-i kat'iyyede mücanebet ve muharebenin herhangi bir taraftan zuhur ve icra-yı tahribat etmesine mâni olunacak surette sarf-ı mesai etmekle beraber beşeriyeti tufeylî hayattan kurtarmak ve bahusus bu tufeylî hayatın tevliid ettiği (Emperyalizm) belâsını bütün cihandan kaldırmak maksadıyla ilân olunan mesai herhangi bir tarafta zuhur ederse etsin bilâ-kaydû şart bu mesaiye zahir olmak fırkanın siyaset-i harbiyye ve hariciyyedeki maksat ve gayesini teşkil eder.

Madde 5 — Şimdiye kadar cem'iyet-i beşeriyeye içinde bir vazife-i tanzimkârane ifa etmiş olan kapitalizm bugünkü bünye-i içtimaiyye ve şerait-i istihsaliyye itibariyle hassa-i tanzimiyyesini tamamen kaybettikten

* Bu metin (elyazmasından fotokopi) Merhum Şevket Süreyya Aydemir'den sağlanmıştır.

TÜRKİYE SOSYAL TARİH ARAŞTIRMA VAKFI
TÜSTAV

başka zekâ ve irfan-ı beşeri öldürecek ve kapitalizmin menafiinden istifade temin eden mahdut bir sınıf halkın istifadesi için beşeriyeti ilânihaye mahkûm-i esaret edecek ve istihsalâtın terakkisine mâni olacak bir şekil almış olduğu ve artık şerait-i içtimaiyyenin tebdili bir zaruret-i içtimaiyye haline inkılâb ettiği bir zamanda yerli ve ecnebî hiçbir kimsenin diğerinin sâyinden gayr-i meşru surette istifade temin ederek bu suretle esbab-ı sâ-y ü amelini ve köylü ve erbab-ı üçüratın bu tarz-ı içtimaiyyatın ücretli esirleri haline inkılâb etmemesini teminen kat'i bir hatt-ı hareket takip eylemek ve sanayi ve ziraatın temin-i inkişafı ile memleket-i ahali arasındaki bir sâ-y-i müşterekin bütün fevaidinden istifade ettirmek fırkanın gaye-i iktisadisi dahilindedir.

Madde 6 — Herhangi teşkilât-ı siyasiyye-i hâzıra ile idare edebilmek hakkı kabul ve teslim olunmadığı ve milletin bünye-i içtimaisi bu tarz ve kaide tahtında tanzim ve tensik edilmediği takdirde o milletin saadet ve hürriyet-i hakikiyyesinin temini birçok esbab-ı iktisadiyye ve içtimaiyye dolayısıyla gayr-i kaabil-i husûl bulunmaktadır. Bu suretle bu gayeyi umum millete telkin edecek bir ilim ve irfan-ı hakiki ve sâ-y ü amelde bir vahdet-i intizamkârane temini ve erkek ile kadın arasında sâ-y ü amelde hiçbir fark kabul etmeyecek bir tarz-ı mesai tesisi suretiyle yeni bir hayat-ı içtimaiyyenin temin ve tesisi fırkanın siyaset-i içtimaiyyesini teşkil eder.

Madde 7 — Karye, nahiye, kaza ve vilâyet teşkilâtı gibi idare-i dahiliyye teşkilâtında bu cüz-i idarilerden herbirinin idare-i mahalliyyelerinin tanzim ve idaresi hakkının mahallî şûrâ hey'etlerine terki ve hey'et-i umumiyye arasındaki âhenk ve intizam-ı mesâiyi temin zımında idare-i merkezîyelerde vücuda getirilecek bilcümle teşkilâtın yine şûrâlar esasına müstenid olmasının temini fırkanın idare-i dahiliyyedeki umde-i esasîyesidir.

Madde 8 — Silsile-i memurîn, polis, jandarma vesaire gibi teşkilât-ı müteferriasından mürekkep olan (Bürokrasi) tarz-ı teşkilâtı her vakit sınıf-ı tahakküm veya o günkü kuvvet ve iktidarı elde bulunduran herhangi bir fırka-i galibenin vasıta-i cebr ü tahakkümü olarak hukuk-i milliyeye müteallik hususatta hiçbir kabiliyet gösterememekte oldukları hakayik-i içtimaiyyeden bulunduğundan efrad-ı milletin umûr-i devleti bizzat idare edebilmeleri imkânının behemehal temini ve bu maksadı istihsal için adliye memuriyetleri dahi dahil olduğu halde ahaliye kendi memurlarını intihap edebilmek hak ve selâhiyetinin itası ve seviyye-i irfanın yükselmesine müteallik tedabir-i ciddiyye ittihaz olunarak bu suretle hükümet teşkilâtının tamamen bir halk teşkilâtına kalb ve ifrağı ve bu suretle devlet kuvveti denilen bir sınıf-ı mütehakkimin veya galip bir partinin bu kabîl vesait-i icraiyyesinden başka bir şey olmayan muhassala-i kuvânın tamamen milletin kendi eline tevdi ve ircâi kezalik fırkanın siyaset-i dahiliyyesi icabatındandır.

Madde 9 — Hürriyet-i içtimâ, hürriyet-i matbuat ve her nevi cem'iyet teşkil edebilmek gibi hukuk-i beşerin en tabii kavaidinden olan hürriyetler bugünkü tarz-ı tatbikat itibarıyla tamamen mütehakkim bir sınıfın vesait-i icraiyyesinden ve yalnız bu sınıfın temin-i tahakkümü zımın-

da istifade edebileceği hususattan ibaret kalmaktadır. Fırka, bu hukuk-i hürriyetin [y a z m a d a s. 2] doğrudan doğruya milletin eline intikal ve matbuat ve cemiyetlerin hayat-ı tufeylâne süren halkın tesirat-ı mad-diyye ve maneviyyesinden istihlâsını ve halka doğrudan doğruya vesait-i neşriyye ve tabiiyye ihzar ve itasını vezaif-i esasiyyesi cümlesinden ad-deder.

İkinci Kısım

SİYASET-İ UMUMİYYE-İ DAHİLİYYE

Birinci Fasl — Zât-ı Şahane ve Hukuk ü Selâhiyeti

Madde 10 — Türkiye halk hâkimiyetine müstenid ve şûrâlar usul-i idaresi şeklinde ber-vech-i âti teşkilât-ı esasiyye ve dahiliyye ile idare olunacaktır:

Hanedan-ı Osmanıyyeden olan zât-ı şahane İslâm'ın halifesi ve Türkiye'nin hükümdarıdır. Zât-ı şahane vazife-i hilâfeti (Meclis-i İslâm) tarafından müntehap Şeyhülislâm vasıtasıyla ifa eder. Şeyhülislâm, münhasıran umur-i diniyye ile işğal ederek doğrudan doğruya makam-ı hilâfete merbut ve meclis-i İslâma karşı mes'uldür.

Madde 11 — Zât-ı şahanenin vazife-i hükümdarisi rey-i âm usulüyle ve aşağıda gösterilen surette teşekkül edecek olan "Şûra-yi Umumî" tarafından intihap olunan hey'et-i vükelâ tarafından ifa olunur. Zât-ı şahane her iki tarafın mukarreratını kabul ve tasdik eder. İttihaz ve tasdik olunan mukarrerattan ve bunların icraatından dolayı zât-ı şahaneye bir mes'uliyet terettüp etmez.

İkinci Fasl — Şûrâ-yi Umumî, Şûrâlar ve İdare-i Dahiliyye-i Memleket

Madde 12 — Türkiye'de hâkimiyet-i milliyye "Şûrâ-yi Umumî"ye mevdu olacaktır. Selâhiyyet-i teşriyye ve selâhiyyet-i icraiyye tamamen Şûrâ-yi Umumî'nin vazife ve selâhiyyeti dahilindedir. Şûrâ-yi Umumîden başka hiçbir teşkilât umur-i hükûmette ve vezaif-i teşriyyede hâkim olamaz.

Madde 13 — Şûrâ-yi Umumî vazife-i teşriyyesini ve bilcümle umûr ve muamelât-ı hükûmet üzerindeki hâkimiyet ve teftiş [hukukunu] (?) doğrudan doğruya ifa edeceği gibi herhangi bir nezarete ait vezaif-i icraiyyesini dahi bilâ-vasıta kendi aralarından tefrik ve intihap edeceği "Hey'et-i Vükelâ" marifetiyle icra eder. Hey'et-i Vükelâ idare-yi hükûmete müteallik vezaiften ve fırkanın prensiplerini ve programını en seri ve sahih bir surette tatbik ve icra etmek gibi vezaif-i saire-i esasiyyesinden dolayı Şûrâ-yi Umumî'ye karşı mes'uldür. Hey'et-i Vükelânın riyaseti ile Şûrâ-yi Umumî riyaseti şahs-i vâhitte içtimâ edemez.

Madde 14 — Türkiye'de elli haneyi ihtiva eden her köy bir idare-i muhtare teşkil eder. Bu köylerin rençber ve köylü ve amele tarafından müntehap ve beş kişiden mürekkep bir şûrâsı vardır. Bu şûrâ aynı zamanda hey'et-i icraiyye vazifesi ifa eder. Köy şûrâsı âzâsından her biri münavebe ile vazife-i riyaseti ifa eder. Köyün idare memurunun intihabı bu şûrâya aittir. Bu memurun daimî bir kâtibi vardır. Memur mühim hususatta şûrânın reyine müracaata mecburdur. Memurun bilcümle muame-

lât ve harekâtı şûrânın teftiş ve kontrolü altında bulunacaktır.

Madde 15 — Bu'd ü mesafe ve icabat-ı iktisadiyye ve içtimaiyye nazar-ı dikkate alınarak muhtelif köyler bir "nahiye" teşkil ederler. Her nahiyeyi teşkil eden köylerin şûrâ âzâlarından aded-i nüfus nazar-ı itibare alınmak üzere intihap olunan âzâların içtimaiyle nahiye merkezinde her sene için bir kongre teşekkül eder. Bu kongre nahiyeye müteallik mesail-i umumiyeyi müzakere ve taht-ı karara aldıkları gibi içlerinden nahiye mecmu-i nüfusu nazar-ı itibare alınarak muayyen âzâların bir hey'et-i icraiyye olmak üzere intihap ederler. Bu hey'et-i icraiyye kongrenin mukarreratını takip ve tatbik etmek ve nahiyeyi teşkil eden karyelerin şûrâları arasında bir ittihad-ı mesai vücuda getirmek vazifesiyle mükellef bulunurlar. Bu hey'et-i icraiyye nahiyenin bilcümle umûr ve muamelât-ı sairesini hüsn-i tanzim ve idare eder. Nahiye müdürünün bilcümle muamelâtının teftiş ve takibi ve icraat-ı sairesinin göz önünde bulundurulması kezalik bu hey'et-i icraiyyenin teftiş ve nezareti altında bulunur.

Nahiyeyi teşkil eden bu karyelerin bu vezaif-i umumiyeye ve müştereklerinden maada diğer karye şûrâları misillü vezaif-i mahalliyye ile iştigal etmek üzere her nahiye merkezinde dahi ayrıca bir mahallî şûrâ bulunur. Bu şûrâların idare-i umumiyeye ait hukuk ve selâhiyeti diğer karye şûrâları derecesinde olup nahiye merkezinde teşekkül etmeleri itibariyle diğer karyelerin muamelât-ı dahiliyyesinde bir vazife-i tanzimkâraneleri yoktur. Bu hak ancak kongreye ve onun tarafından intihap olunan nahiye hey'et-i icraiyyesine aittir.

Madde 16 — Müteaddit nahiyelerden yine münasebat-ı mevkiyye ve iktisadiyye gözetilerek kazalar vücuda getirilir. Kaza merkezinde diğer nahiye merkezlerinde olduğu gibi aynı vazife ve selâhiyet ile birer şûrâ bulunacağı gibi her kaza merkezinde o kazayı terkip eden nahiyelerin şûrâları âzâsı meyanından aded-i nüfus nazar-ı dikkate alınmak üzere tefrik ve intihap olunan âzâların içtimai suretiyle her sene bir kongre akdolunacaktır. Bu kongre kazayı teşkil eden nahiyeler arasındaki her türlü mesail-i müştereke ve umumiyeyi tanzim etmekle beraber âzâsı meyanından aded-i nüfus itibariyle bir "Hey'et-i İcraiyye" teşkil edip vazife-i teftiş vesaire bu hey'et-i icraiyye marifetiyle icra olunur. Memurin-i mahalliyyenin tefrik ve intihabı vezaif-i icraiyyenin bu hey'et âzâsı meyanında suret-i tevzi ve taksimi kezalik bu hey'et-i icraiyyenin vazife ve selâhiyeti dahilindedir.

Madde 17 — Müteaddit kazalardan vücuda getirilerek livâ cüz-i idari-lerinde dahi merkez livâ muamelât-ı mahalliyyesiyle iştigal etmek üzere birer şûrâ bulunacağı gibi livâyı teşkil eden kaza [y a z m a d a s. 3] şûrâları tarafından aded-i nüfus nazar-ı itibare alınmak şartıyla her sene birer kongre in'ikad edecek ve bu kongre dahi kezalik âzâları meyanından aded-i nüfus nisbetinde muayyen âzâsını tefrik-i intihap ederek kazalar arasındaki muamelât ve münasebat-ı umumiyeyi tanzim ve idare etmek selâhiyyetini bu hey'et-i icraiyyeye tevdi eyleyecektir. Bu kongre ve hey'et-i icraiyyenin hukuk ve selâhiyyet-i kanuniyesi dahi diğerlerinin tamamen aynıdır.

Madde 18 — Muhtelif livâlardan mürekkep bir daire için Şûrâ-yi Umu-

mî tarafından müntehap ve Şûrâ-yi Umumî âzâlarından birinin riyaseti altında muhtelif mutehassis memurlardan mürekkep olmak üzere bir hey'et-i teftişîye bulunacak ve bu hey'et-i teftişîye mesai-i cem'îyyeyi Şûrâ-yi Umumî ve merkez-i hükûmet namına teftiş edecek ve mahallinde tetkik ve icabatı icra edecektir.

Madde 19 — Livâları teşkil eden devair-i intihabiyyeden her livânın aded-i nüfusu nazar-ı dikkate alınmak üzere intihap edilecek âzâ her sene merkez-i hükûmette bir kongre aktederler. Bu kongre umum Türkiye'nin en âli meclisi ve selâhiyet-i teşriyye ve icraiyyenin temerküz ettiği en âli makamdır. Bu kongre aded-i nüfus itibarıyla içlerinden intihap eylediği muayyen âzâları bil-intihap bir "Şûrâ-yı Umumî" teşkil ederler. Kezalik Şûrâ-yi Umumî âzâlarından intihap olunacak âzâlar Ahali Vekilleri Meclisi'ni teşkil eder. Ahali vekillerinden her biri vezaif-i umumiyye-i hükûmetten bir kısmını deruhte ederek bilcümle selâhiyyet-i icraiyyelerinin suret-i ifasından dolayı Şûrâ-yı Umumî'ye karşı mes'uldürler. Vezaif-i hükûmeti memurin-i mahalliyle marifetiyle ve vazife-i teftişleri Şûrâ-yı Umumî namına ifa-yi vazife eden hey'et-i teftişîye marifetiyle ve yahut herhangi bir şube-i idariyye için kendi teşkil edecekleri sair hey'et-i teftişîyyeler marifetiyle icra ederler.

Madde 20 — Herhangi bir şûrâ veya Şûrâ-yı Umumî âzâları kendi müntehiplerine karşı mes'ul oldukları gibi ef'al ve hareketlerinden ve tarz-ı mesailerinden kezalik kendilerini intihap eden müntehiplere karşı her vakit izahat vererek onları tenvir etmek mecburiyyetindedirler. Müddet-i intihabiyyeleri zarfında fırka programına müteallik yolsuz hareketlerinden ve rehavet ve adem-i iktidarlarından dolayı müntehiplerinin itimadını zayi eden âzâ Şûrâ-yı Umumîden çekilmeye mecburdur. Yerlerine yeniden intihap olunur.

Madde 21 — Yirmi yaşını ikmal eden her şahıs doğrudan doğruya şûrâlara âzâ intihap etmek ve intihap olunmak hakkını haizdir.

Müntehip ve müntehap olmak hakkını haiz olmayan eşhas şunlardır:

- 1) — Murabahacılık ve ihtikâr gibi hasis vesait-i maişet ile geçinmeyi itiyat eden eşhas,
- 2) — Şûrâlar tarafından intihap olunmayıp doğrudan doğruya nasp ve tayin suretiyle ifa-yi vazife eden memurin-i mülkiyye ve ilmiyye ve askeriyye (hizmette buldukları zaman),
- 3) — Cemiyete nâfi bir vazife-yi içtimaiyye ifa etmeyerek yalnız kendi iradiyle geçinenler.

Madde 22 — Şûrâ-yi Umumî âzâlarının ticaretle iştigalleri ve bizzat veya bil-vasita veya teşkilât-ı hükûmetten bil-istifade kendilerine veya yakın akrabasına bir menfaat-i maddiyye temin edecek teşebbüsât-i ticariyye ve sinaiyye ve umraniyyeye girişmeleri memnudur. Aksi halin sübutu âzâlık haklarının ziyasını mucib olacaktır.

Madde 23 — Memleket idare-yi dahiliyyesinde fırkanın istinat eylediği prensiplerden sekizinci maddede gösterilen bürokrasi usul-i idaresinin tamamen ortadan kaldırılmasını temin edecek tedabir cümlesinden olmak üzere adliye memuriyetleri dahi dahil olduğu halde bil-cümle silsile-i memurin ve polis ve jandarma rüesasî gibi vesait-i icraiyye-i hükûme-

tin intihap suretiyle ahali tarafından intihabı temin olunacaktır.

Madde 24 — Bürokrasi hayatının değiştirilmesi zımnında fırkanın kabul ve tatbikini deruhte eylediği prensip teşkilât-ı hükûmeti tamamen bir sınıf-ı mütehakkimin vasıta-i icraiyesi olmaktan çıkararak bunları bir cemiyetin teavün ve sây-i mütekabili esasına istinat eden efrat ve müstahdemini şekline ifrağ etmek ve hakk-ı intihabı ahali yedine bırakarak memurların bir memuriyete tayin olunmazdan çok zaman evvel ahali kitleleri arasına karışarak onların ahval-i ruhiyye ve ihtiyacat-ı içtimaiyelerine kesb-i vukuf etmelerini temin eylemek ve şekl-i mütekâmilin inkişaf-ı müstakbelini temin ederek teşkilât-ı hükûmetin nâfi bir cemiyet idaresi haline istihalesini temin etmekten ibaret olduğunu fırka esas itibariyle kabul ve bütün tatbikat ve icraatını bu esas dairesinde tanzim ve idare edecek ve bu suretle halk ile hükûmet arasındaki ikiliği bertaraf ederek halkın kendi işlerini kendilerinin görmesini temin edecektir.

Fasıl — 3 Münasebat-ı Milliyye

Madde 25 — Türkiye'de sâkin milletler ekalliyet ve ekseriyet nazar-ı dikkate alınmaksızın aynı hukuk-i mütesaviyye ve siyasiyyeye malik olacaklardır. Vaziyet-i etnografiyye itibariyle bir kısım ahalinin hukuk-i siyasiyyesini istimale imkân kalmayan mahallerde ekalliyetin hukuk-i siyasiyyesini temin edecek tedabir ve mukarrerat ittihaz olunacağından ve bu suretle ekalliyetin hukuk-i siyasiyyesinden istifadesi imkânı ihzar olunacaktır.

Madde 26 — Türkiye'de sâkin olup madde-i sâlifede gösterildiği veçhile hukuk-i mütesaviyyeye malik olan her şahıs fırkanın siyasî programı dairesinde hareket ettiği müddetçe hukuk-i siyasiyyesi her suretle mahfuz kalacağı gibi emperyalizm aleyhine vuku bulacak mücadelâta iştirak etmeyen ve bu mesaiyi fiilen ve mânen ihlâl [*y a z m a d a s. 4*] eden ekalliyet dahi milliyetleri nazar-ı dikkate alınmaksızın ancak bu kabîl harekâta ictisar eden diğer ekseriyetin mensup olduğu millet efradı sıfat ve suretinde hukuk-i siyasiyyeden mahrum edilebileceklerdir.

Madde 27 — Müstemleke siyaseti fırkaca hukuk-i beşere vukubulan tecavüzatın en zâhiri ve emperyalizmin en ziyade aleyhine mücadele olunması icab eden bir şekl-i maddîsi olmak üzere telâkki olunmaktadır. Binaenaleyh fırka müstemlekelerin bizzat tayin-i mukadderatlarına kendilerini hâkim ve sahip adettiği gibi müstemlekelerin henüz bu haklarını kendilerinin ifa edemeyeceği fikir ve kanaatini dahi hiçbir suretle bir medar-ı mazeret olmak üzere kabul edemez. Fırka müstemlekelerin bu yoldaki inkişaf ve hürriyetlerine her suretle müzahir olmayı bir prensip olmak üzere kabul eder.

Madde 28 — Fırka münasebat-ı hariciyyesini tanzim ve idarede milliyet prensiplerini nazar-ı dikkate almayacaktır. Herhangi millete mensup olursa olsun fırkanın âmal ve efkârı dairesinde bir hatt ü hareket ittihaz etmiş olan her millet ile ve hususiyle şûrâ usulünü kabul etmiş olan milletlerle sıkı bir rabîta-yı itilâf husule getirilmesini ve imkân ve hâlin müsaadesi derecesinde bu milletlerin tanzim-i hâllerine yardım olunması fırkanın siyaset-i muayyenesi icabatındandır.

Fasıl — 4 Umûr-i Askeriyye

Madde 29 — Mecburiyyet-i askeriyye umum efrad-ı millete âm ve şâmil olup din ve mezhep farkı ve vaz'iyet-i içtimaiyedeki fark ve tefavüt velhasıl bu kabil sair esbab hizmet-i askeriyyeden istisnayı icap edemez.

Madde 30 — Daimî hizmet-i askeriyye harb devam ettiği müddetçe tatbik olunacaktır. Zaman-ı sulhte ordu milis haline ifrağ olunacaktır.

Madde 31 — Mesai-i umumiyyenin şûrâlarca tarz-ı tanzim ve idaresi icabatından olmak üzere bazı hidemat-ı umumiyyenin ifası için hükûmet ahaliyi iş ordusu halinde seferber edebilir.

Madde 32 — Efrad-ı askeriyye ile zabitan hukuk-j siyasiyye itibarıyla aynı derecede addolunacak ve âmirlik hakkı yalnız vezâif-i askeriyye dolayısıyla emir ve kumandaya mahsus olacaktır.

Madde 33 — Küçük zabıt teşkilâtına ehemmiyet verilerek ufak kıt'aların efrad-ı ahali arasından yetiştirilmiş eşhas elinde bulunması temin edilecek ve bu suretle ordunun dahi içinden ayrıldığı kütle-i halkın tâbi tutulduğu vechile kendi idaresine sahip bir hale ifrağına çalışılacaktır.

Fasıl — 5 Siyaset-i İktisadiyye

Madde 34 — Siyaset-i iktisadiyyede beşinci maddede gösterilen fikir ve kanaat-i siyasiyyeye sâlik bulunan fırka bir taraftan sanayi ve ziraatte memleketin terakkisi ve bir taraftan memleketi bir sây-i müştereke tâbi tutarak bunun fevaidini umuma teşmil etmek yolundaki gayelerinin istihsalı zmnında evvel-emirde istihsalâtı tanzim ve saniyen istihlâkâtı tufeyli bir hayat süren eşhasın yeddinden kurtarmak gayesini kendisine rehber ittihaz edecektir.

Madde 35 — İstihsalâtın tanzimi için evvel-emirde küçük sanayi erbabını biraraya toplamak ve bunları her türlü vesait-i maddiyye ve maneviyye ile takviye ederek makine istimal eder bir hale getirmek ve kuvâ-yi maddiyye ve maneviyye ve sây ü amellerini memlekete en ziyade istifade-bahş olacak bir şekle ifrağ etmek için teşkilât-ı mahsusa vücuda getirilecektir.

Madde 36 — Bir sınıfa mensup olup gerek müçtemian ve gerek müteferrikan çalışan erbab-ı sanatın tanzim-i mesaisi zmnında bunların bir esnaf ittihadı vücuda getirmeleri temin olunacaktır. Ve bu suretle muhtelif esnaf ittihatlarına dahil olan sanayi erbabı tarafından intihap olunacak vekiller marifetiyle (Umum Esnaf İttihadı Cemiyeti) teşkil olunacaktır.

Madde 37 — Esnaf ittihadı cemiyetlerine iştirak etmek bütün esnaf efradı için mecburîdir. Esnaf ittihad[1] cemiyetlerine mensup olan âzâların daire-i intihabiyyeleri her neresi olursa olsun esnaf ittihad[1] cemiyetleri namına (Şûrâ-yi Umumî)ye vekil intihap etmek hakkını haiz olacaklardır.

Madde 38 — Esnaf ittihad[1] cemiyetleri mensup oldukları esnafın terfih ve ikdâr ve memleketteki istihsalâtın dereceği azamiye iblâğı ve sâât-ı mesainin tanzimi ve ücretlerin takdiri gibi hususat ile alâkadar olacak ve bunların bu hususlardaki mukarreratı mahallî şûrâlarca nazar-ı dikkate alınacaktır.

Madde 39 — Esnaf ittihadları diğer taraftan amelenin seviyye-i zihniyelerinin yükselmesi ve memleketin iktisadiyyatının tanziminden biz-

zat amelinin alâkadar olacağıının amele arasında neşr ü telkin ve sây ü amelin tanziminden başka kapitalizmin tahripkâr usul-i mesaisinden kurtulmak imkânı olmadığını neşr ü tamim vazifesiyle de mükellef addolunacaktır.

Madde 40 — Bir taraftan istihsalât tanzim ve memleketin kuvve-i muhassalası hadd-i azamisine irca edilmekle beraber, diğer taraftan istihlâkâtın eşhas-ı hususiyye marifetiyle icrasına mâni tedabir ittihaz ederek istihlâkâtın kooperatif şirketleri ve hükümetçe teftiş ve kontrola tâbi sair müessesat vasıtasıyla icrası taht-ı temine alınacaktır.

Madde 41 — Kooperatif teşkilâtının en nâfi ve müsmir bir şekilde ve memleketin her tarafına müteammim bir tarzla icrası ve kooperatiflerin ahalinin ihtiyacını katiyyen tazyik [y a z m a d a s. 5] etmeyecek surette bil-cümle mahsulâtı elde ederek bu hasılatı en nâfi bir tarzda erbab-ı ihtiyaca tevzi etmesini temin etmek üzere kooperatiflerin sür'atle teşekkülü ve temin ve tevsi-i faaliyetleri ve muamelât-ı dahiliyelerinin tanzimi hususunda hükümetçe hiçbir muavenet dirig edilmeyecek ve bunların eşhas sermayesine veya hisse senedatına müstenit olmasından ziyade millet sermayesiyle teşekkülleri tercih ve tatbik olunacaktır.

Madde 42 — Lüzum ve icap ettiği takdirde bazı nevi mahsulâtın doğrudan doğruya hükümetçe muayyen kavaid-i istihsaliyyeye tâbi tutulması ve istihsalâtın kezalik muayyen bir tarzda toplanarak bütün ahalinin ihtiyacı nisbetinde ve muntazam bir usul-i tevzi altında tevzi ve taksimi taht-ı karara alınabilecektir.

Madde 43 — İstihsalâtın harice çıkarılması tamamen serbest bırakılmayacak ve istihsalât ve istihlâkât arasındaki muvazeneye hâlel gelmek üzere şûrâların bu kabil hususatı daima nazar-ı dikkate alarak ona göre tedabir ittihaz etmeleri temin edilecektir.

Madde 44 — Hariçten celp ve dahilde istihlâk olunacak emval ve eşyanın tedarik ve celbi kezalik kavaid-i muayyeneye tâbi tutulacak ve tercihan istihlâkât ve ithalât kooperatifleri marifetiyle icra olunacak olan bu ithalâtın daima ihtikâra mâni olacak ve halkın ihtiyacı nisbetinde bir suret-i âdilânede tevziini temin edecek kavaid dairesinde cereyanı temin edilecektir.

Madde 45 — Gerek memleket dahilinde elde edilen ve gerek hariçten celp ve ithâl olunan mevadd-i iptidaiyyenin bil-cümle fabrikaların ve küçük erbab-ı mesainin ihtiyacını temin edecek ve şahsî ticaretlerin monopol altında bulunmayacak bir surette taksim ve tevzii ve bu suretle bir taraftan istihsalâtın tanzimi ve diğer taraftan ihtikârın önünün alınması esnaf ittihad[ı] cemiyetleri vasıtasıyla hükümetçe temin olunacaktır.

Madde 46 — Bil-cümle vesait-i istihsaliyye cemiyetin mülk-i müştereki haline ifrağ olunarak herkes kabiliyeti nisbetinde bir hizmet-i umumiyede istihdam ve herkes sây ü amelinin derecesi nazar-ı dikkate alınmaksızın lüzum ve ihtiyacı nisbetine [nisbetinde] bir hisse ita olunarak istihsalât ve istihlâkatta bir adalet-i mutlaka temin olununcaya değin bir taraftan istihsalâtın tezyidi ve diğer taraftan istihlâkâtın tanzimi gayesini takip edecek olan fırka bu gayeye vüsul bularak erbab-ı sây ü amelin her türlü eksplüatasyondan istihlâsını temin edinceye kadar şimdilik istihlâ-

lâtin tezyidi ve istihlâkâtın tanzimi hususunda erbab-ı sây ü amelin hiçbir suretle zarar görmemelerini temin edecek tedabir ittihaz eyleyecek ve mahsulâtın elde edilmesinde makûl bir usûl takip edeceği gibi istihsalât ve istihlâkâtın makul ve mutedil fiyatlar dairesinde cereyanını temin etmekle beraber hükûmet sermayesiyle teşekkül eden kooperatifler de husule gelen kârı sermayeye zammederek kooperatifler muamelâtının tevsi ve teşmilini nazar-ı dikkatte bulunduracaktır.

Fasıl — 6 Umûr-i Ziraiyye

Madde 47 — Memlekette ziraat ve her nevi sanayi-i ziraiyyenin inkişafı ve köylü ve rençber hayat-ı içtimaiyyesinin tanzim ve tensiki zımında fırkanın ittihaz eylediği gaye-yi esasiyye bir taraftan köylü ve rençberin şahsiyyetini temin etmekle beraber diğer taraftan küçük ziraat eshabını himaye ederek bunların makine istimal edecek ve ziraat-ı cesime icra edilebilecek bir kabiliyyet-i ziraiyyeye ref ve bu suretle memleketin hayat-ı içtimaiyyesine köylü ve çiftçinin en nâfi bir uzuv olmasını temin edecek tedabir-i maddiyye ve fiiliyye ittihaz etmekten ibarettir.

Madde 48 — Bu iki gaye-i esasiyyeye vüsul için evvel-emirde rençber ve köylüye ve ziraatle iştigal eden her şahsa kendi iâşesiyle beraber memleketin hayat-ı içtimaiyye ve umumiyyesinin teminine yardım edecek bir mikyasta icra-yı ziraat edebilmesini temin edecek bir kısım arazi temin ve ita olunacaktır. Kezalik rençber ve köylünün her türlü tufeyli bir hayat süren eşhas ve teşkilâtın müdahalâtından ve bu suretle istihsalâtı tenkis ve hayat-ı umumiyyeye zarar veren her türlü tesirattan âzâde bir hayat-ı sây ü ameale tabi olmasını temin edecek tedabir-i fiiliyye ittihaz olunacaktır.

Madde 49 — Köylü ve rençber ve erbab-ı ziraate tefrik ve ita olunan arazide ziraat-ı cesime icrası suretiyle bir taraftan doğrudan doğruya köylünün menfaat-i içtimaiyyesinin ve diğer taraftan umumî hayat ve refah-ı içtimaiyyesinin ve diğer taraftan umumî hayat ve refah-ı içtimainin tanzimi nazar-ı dikkate alınarak bu kabil rençber ve köylüleri usul-i ziraatte ve müşterek makine ve âlât ve edevat istimalinde birleştirmek ve şûrâ çiftlikleri tesis etmek ve muhtelif köy ve karyeleri lüzum ve imkân derecesinde müşterek bir sây ü ameale tâbi tutmak kezalik fırkanın programı iktizasındandır.

Madde 50 — Küçük sanayi eshabını ve küçük çiftliklerin ziraat-ı cesime usulünden istifadelerini temin etmek için istihsal-i ziraat kooperatifleri tesis ve teksir edilecektir.

Madde 51 — Köylüye tefrik ve taksim olunan arazide ziraat etmek ve bu suretle istihsalâtı mütezayid bir tarik-i faal ve müsmire isâl etmek üzere ziraat bir mecburiyyet ve mükellefiyyet-i ziraiyyeye tâbidir. Bu suretle arazisini bilâ-sebep ziraat etmeyen eşhas bu araziye tasarruftan men' olunacaktır.

Madde 52 — Köylü ve erbab-ı ziraat arasında hükûmetçe tedarik ve tevzi ve taksim olunan arazi hakk-ı ziraat sahiplerinin malı addolunmayıp umumun mülk-i müştereki ad ve itibar olunacaktır. Binaenaleyh eshab-ı ziraatın bu kabil araziye satarak ellerinden çıkarmaları caiz değildir. Bu kabil arazi hakkında usul-i veraset cari olduğu gibi müteveffanın verese-

sinin ihtiyacına kâfi gelmeyen arazinin tezyidi dahi fırkanın cümle-yi makasidindedir.

Madde 53 — Köylüler üzerinde ihtikâr ve tahakküm ve tegallüp suretiyle istihşalâtın tezyid ve hayat-ı umumiyyenin tanzim ve tensikine mâni olacak her türlü teşebbüsât en ağır mukabele-i maddiye ve fiiliye ile men' olunacak ve bu kabil harekâta cür'et edenler hakkında ahkâm-ı müzeyyele tatbik ve icra edilecektir.

Madde 54 — Bir şahsın şahs-ı âhar tarafından istimtâan istihdamının men'i fırkanın umde-i esasiyesinden olmakla beraber ziraatin teşvik ve tevsii zımında fakir köylü ve erbab-ı mesainin diğerlerinin arazisinde çalışması yani istihşalât-ı umumiyyeye iştirakleri halinde bu kısım halkın en nâfi ve eksplüatasyondan uzak bir tarzda istihdamının temini her neye mütevakkıf ise tevessül edilecektir.

[Y a z m a d a s. 6]

Madde 55 — Ecnebi sermayesinin ve vesait-i istihşaliyyesinin memleketin inkişaf-ı iktisadisi yolundaki iştiraki tanzim etmek vazifesi hükümetçe tanzim ve idare edilecektir. Bu sermayenin fırkanın prensipleri daresinde ve memleketin inkişaf-ı iktisadî ve içtimaisine en ziyade müsmir bir tarzda tanzim ve idaresinin temini fırkanın makasid-i mahsusası cümlesindedir.

Madde 56 — Vergilerin tarh ve tahsilinde nazar-ı dikkate alınacak en mühim cihet memleketteki istihşalâtı tezyid edecek ve tufeyli bir hayat süren eşhasın bu istifadelerini fiilen men' edecek bir eşasa müstenit olmasından ibarettir.

Fasıl — 7 Siyaset-i Maliyye, Bankalar

Madde 57 — Bilâ-vasıta alınan vergilerde mütezayid servet vergisi esas kabul ve tatbik edileceği gibi bil-vasıta istihşal olunan vergiler dahi memleketin kuvve-i istihşaliyyesi ve hariçten celp olunacak malın dahildeki kuvve-i istihşaliyyeyi tezyide olan kabiliyet ve lüzumu nazar-ı dikkate alınarak usul-i himayeye veya serbest bir usule tâbi tutulacaktır.

Madde 58 — Vergi tarh ve tevziinde masarifata mukabil varidat temini gayesi takip edilmekle iktifa edilmeyerek daima memlekette istihşalât ve istihlâkâtı tanzim edebilecek bir kabiliyyet-i içtimaiyye vücude getirilmesine muktezi bir fazla-i varidatın temini siyaset-i iktisadiyye cümlesinden bulunmaktadır.

Madde 59 — İstihlâkâtın tanzim ve tensiki ve istihşalâtın bir vesile-i ihtikâr ve menfaat olmaktan kurtarılması zımında memleketin hayat-ı içtimaiyyesini tazyik etmemek şartıyla doğrudan doğruya hükümetçe muhtelif inhisarlar tesisi ve liman inşaatı ve madenlerin işletilmesi gibi teşebbüsât-ı nafia ve maliyyenin aynı hedefe müteveccih muayyen bir plân daresinde vücuda getirilmesi fırkanın siyaset-i maliyyesine müstenid metalaibat cümlesindedir.

Madde 60 — Memleket dahilinde icra-yi faaliyyet eden bankaların mümkün olduğu takdirde birleştirilerek bir millî bankaya ifrağı temin olunacaktır. Bu suretle vücuda getirilecek millî banka kapitalizm tarz-ı mesaisinden ayrılarak bütün mesai ve faaliyyetini memleket dahilindeki kuvve-i istihşaliyyenin tezyidi noktasına atfetmeye ve kezalik aynı mak-

satla vücuda getirilecek diğer müessesatı bir himaye-i mahsusa altında bulundurmaya veya bizzat yeniden bu kabil müessesat vücade getirmeye sarf etmesi temin olunacaktır.

Fasıl — 8 Umûr-i Adliyye

Madde 61 — Umur-i adliyyede halkın vicdan-ı adaletinin icra-yı ahkâm edebilmesini teminen halk arasından müntehap âzâlardan müteşekkil ve bir dereceden ibaret mahkeme teşkilâtı kabul olunacak ve usul-i muhakemedeki lüzumsuz ve fuzulî merasim ve kavaid lâğvolunarak onun yerine adaletin en serî ve en ziyade vicdan-ı halka muvafık bir tarzda teminini tekeffül eyleyecek yeni usuller ikame olunacaktır.

Madde 62 — İcabat-ı mahalliyyeye göre yine halk tarafından mün-tehap seyyar sulh hâkimleri ve seyyar diğer mahkemeler teşkilâtına ehem-miyet verilerek bu suretle adaletin her türlü vesait ile neşr ü tamimi tes-hil olunacaktır.

Madde 63 — Şimdiye kadar men' ve terhip ve ibret-i müessire gibi avamil ve nazariyata istinad eden hakk-ı mücazatın bu esaslarının tebdili ile herkesin cemiyet-i beşeriyye içinde deruhte edeceği vazife-i sây ü amel-in ehemmiyeti kendisine anlatılmak ve bu suretle halk arasında bir vic-dan-ı içtimai vücade getirilmekle beraber bir vicdan-ı içtimai hilâfından hareket eden eşhasın terbiyesinde bir fikr-i intikamdan ziyade vicdan-ı içtimaisine ârız olan nevakısın esbabı taharri olunarak bu esbabın ref' ve izalesini mütekeffil bir takım kavaid dairesinde mücrimin ıslah-ı ahvaliy-le müterafik bir usul-i tecziye ve daha doğrusu bir usul-i terbiyyeye tâbi tutmak fırkanın âmali cümlesindedir.

Madde 64 — Tevkifhane ve hapishanelerin bu noktadan yeniden tan-zim ve tensiki ve buralarda mücrimlerin ahval-i ruhiyelerinin daimî bir müşahede-i içtimai altında bulunduracak sıkı bir idare-i dahiliyye tesisi ve sây ü amelde cemiyetin menafi-yi umumiyyesi hilâfına hareket eden amele teşkilâtı ve sair erbab-ı sây ü amel arasında sıkı bir inzibat-ı vic-danî vücade getirilmesi esbabının istikmâli ve arkadaşlarının tevbihi-umumisine maruz bırakmak ve serbest olarak sây-i mecburiye tâbi tut-mak gibi bir takım avamil ve müessirat altında vicdan-ı sây ü amelin ıslahına kezalik fırkanın bu cümleden olan efkâr ve niyyâtı cümlesindedir.

Fasıl — 9 Umûr-i Maarif

Madde 65 — Fırkanın umûr-i maarifteki gayesi memlekette teessüs eden seyyani ve mecburî bir usul-i tahsil ve terbiyenin esasatını bil-cüm-le makasid-i siyasiyye ve milliyeye ve içtimaiyye ve maliyyesinin en azamî bir sühulet ile tatbikini temin edecek ve ensal-i âtiyyeyi bu fikir ve mak-satla mücehhez olacak bir surette yetiştirecek bir surette tanzim etmekten ibarettir.

Madde 66 — Bir taraftan ensal-i âtiyyenin tahsil ve terbiyeleri tan-zim edilmek üzere bu esasat dairesinde müfit ve kat'î programlara müs-tenit bir usul-ü maarif ihdas olunmakla beraber diğer taraftan ensal-i mev-cude ve sinn-i tahsilleri geçmiş olanlar dahi nazar-ı dikkate alınarak bun-ların aynı esasat-ı içtimaiyye dairesinde tenvir ve tahsilleri zımında gece dersleri muhtelif kurslar vesaire vücade getirilerek ve amelenin saat-i mesaisinden tasarruf edilecek muayyen zamanlarda amele vesaire gibi müç-

temî teşkilât-ı içtimaiyyenin terakkî ve tekâmülüne müteallik esbab-ı müessesire ittihaz olunacaktır.

Madde 67 — Hayat-ı mesaiye iştirakte kadın ve erkek farkı ortadan kaldırılmak maksadıyla kadınlar dahi erkeklerin tâbi tutuldukları şerait ve esasat dairesinde muntazam bir usul-i tahsil ve terbiyeye tâbi tutulacakları gibi bunların tahsillerinde fazla olarak hayat-ı aile ve cemiyetteki vazife-yi tanzimkârane ve analık sıfatlarının icap ettirdiği vaziyet-i istisnaiyye dahi ayrıca nazar-ı dikkate alınarak talim ve terbiyeleri bu noktadan da mazhar-ı inkişaf olacak surette bir usul-i talim ve terbiye tatbik olunacaktır.

Madde 68 — Tahsil ve terbiye muallimler ve müteallimlerden her iki taraf için mecburîdir. Sinn-i tahsile dahil olan her çocuk hükümet müessesatında veya müessesat-ı saire-i hususiyede talim ve terbiyeye mecbur olduğu gibi mevcut muallimlerin istihdamı ve kabiliyyet-i tedrise malik sair efrad-ı millet arasından muallim tedariki hususatından dolayı hükümetin seferberlik usuliyeye istifade edebilmek hakkı kabul edilecektir.

[Y a z m a d a s. 7]

Madde 69 — Tahsil ve terbiyede nazariyat ile müterafık amelî ve hayatî bir usul-i tedris takip olunacak ve tahsil ve terbiye gören eşhasın ileride cemiyet-i beşeriyye içinde tufeyli bir hayat takip etmemesini temin edecek bir vicdan-ı içtimainin ilk esaslarının ta mektep sıralarında atılmasına sarf-ı gayret olunacaktır.

Madde 70 — Tahsil ve terbiyenin her derecesi umum efrad-ı millet için açık ve serbesttir. Bunlardan mecburî olmayan derecat-ı âliye tahsilini bir sınıf-ı mümtazın hakk-ı müktesebi halinden çıkararak ta en fakir halk kitleleri arasına kadar neşr ü tamimi için bu kabîl efrad-ı milletin tahsil-i âlileri her suretle hükümetçe himaye ve teşvik edilecek ve hatta icap ettiği takdirde mecburî tutulacaktır.

Madde 71 — Tahsil-i iptidaiî sinnine vâsıl olmayan küçük çocukların terbiye-i iptidaiyyelerinin yeknesak ve aynı gayelere müsteniden ve mütezayiden husulünü temin zımnında çocuk bahçeleri vesaire gibi müessesat-ı nafia vücuda getirilecek ve çocukların ötede beride serseri bir hayat takip etmemeleri için çocuk [oyun] ve eğlencelerinin umumî bir şekilde müçtemian ve bir muayyen program ve bir nezaret-i terbiyekâr ve müşfikane altında tanzim ve idaresine çalışılacaktır. Bu fikir ve maksadın daha vâsi bir program dahilinde icrasını teminen fakir işçilerle köylülerin ve alel-umum çocuklarını bizzat yaşatamayacak ailelerin çocuklarının beslenmesi, terbiyesi ve tahsilleri için emzikteki çocuklardan başlayarak muhtelif yaştaki çocuklar için vâsi mikyasta (çocuk yurtları) tesisi ve bu tesisatın köylere kadar teşmiline sarf-ı mesaî olunacaktır.

Madde 72 — Levazım ve vesait-i tedrisiyyenin en müsait şerait dairesinde hükümetçe tedarik ve mekteplerin lüzum ve ihtiyacatına göre taksim ve tevzii icra olunacak ve bu istifadelerden mekatib-i hususiye vesaire gibi herhangi bir müessese-i âliyyenin istifadesi dahi ihmal olunmayacaktır.

Fasıl — 10 Umûr-i Diniyye ve Mezhebiyye

Madde 73 — Serbestî-i vicdan Türkiye'nin siyaset-i diniyyesinde daima nazar-ı itibarda bulundurulacaktır.

Madde 74 — Serbesti-i vicdan icabat ve esasatından olmak üzere din ve mezhep farkı dolayısıyla hiçbir kimsenin hukuk-u siyasiyyeden tamamî-i istifadesine mâni olmamak ve muamelât-ı hükûmette serbestî-i vicdana mugayir hiçbir hatt-ı hareket takip ve icrasına müsaade olunmamak fırkanın siyaset-i esasiyyesi cümlesindedir.

Madde 75 — Müessesat-ı diniyyenin hüsn-i halde muhafazası ve vezaif-i şer'iyye ve diniyyenin her dine mensup eşhasın kendi icabat-ı diniyye ve mezhebiyyeleri dairesinde hüsn-i cereyanının temini zımında bu teşkilât-ı diniyye ve evkaf mesaili teşkilât-ı resmîyye dairesinden çıkarılarak doğrudan doğruya halkın yed-i idaresine tevdi olunacaktır.

Madde 76 — Edyânın ve teşkilât-ı ruhaniyyenin maksad-ı esasîlerini terk ile emperyalistlerin maksad-ı siyasîsinin istihsalı için âlet olmamalarını teftiş ve temin etmek hükûmetin vazifesidir.

Fasıl — 11 Mesken Mes'elesi, Muavenet-i İctimaiyyenin Temini ve Şerait-i Mesâinin Tesbiti

Madde 77 — Bütün efrad-ı milletin şerait-i sıhhiyye ve iyi şerait-i ictimaiyye dairesinde ikametlerini temin zımında hükûmet mesken inşaatını teşvik edecek ve inşaatı kontrol etmek hakkına mâlik bulunacaktır. Evvelâ: mesakinin şerait-i sıhhiyye dairesinde inşaatına ve saniyen: lüzumundan fazla ve bir hayat-ı tufeylâne sürecek surette cesim daireleri hâvi mesakinden ziyade fıkara-yı halkın her türlü ihtiyacat-ı âcile ve mübremesini en kolay ve en ehven bir tarzda ufak daireleri muhtevî bir tarz-ı inşaat tatbik ettirilecektir. Mesakin inşaatının teşrii zımında hükûmet icap eden müessesatı teşkil etmekle beraber ind-el-iktiza bu müesseselere tazminat ita ederek mesakin mes'elesini doğrudan doğruya himayesi altında bulunduracaktır.

Madde 78 — İhtiyaçtan fazla meskenlere malik olanların kendi meskenlerinden istifade etmeleri hakkı kabul olunmakla beraber mesakin-i cedide inşa olunarak herkesin ihtiyacı temin olununcaya kadar hükûmet nizamât ve kavanin-i mahsusâ neşri suretiyle bu meskenleri erbab-ı ihtiyaca icar etmek hakkını muhafaza edecektir.

Madde 79 — Erbab-ı sây ü amelin iskân eylediği haneler bir teftiş-i sıhhi altında bulundurularak bunlardan gayr-i kâbil-i sükna bir [halde bulunanları kâbil-i sükna] hale ifrağ etmek isteyen erbab-ı sây ü amele hükûmetçe şerait-i muayyene dairesinde muavenet-i lâzîmede bulunulacaktır.

Madde 80 — Sây ü amel bütün erbab-ı mesâi için bir mecburiyyet-i ictimaiyye olduğundan bütün erbab-ı mesâinin himayesi ve esbab-ı ictimaiyye ve iktisadiyye dolayısıyla işsiz kalan erbab-ı sây ü amele iş tedarik etmek ve açıkta kalan amelenin maruz kalacağı müşkil şerait-i hayatiyyeyi tahfif eylemek fırkanın prensipleri meyanındadır.

Madde 81 — Erbab-ı sây ü amelin hayat-ı sâykâranelerinin tanzimi ve kendi sâylerinden doğrudan doğruya kendilerinin istifadelerinin temini zımında mevadd-ı âtiyyenin kabul ve tatbiki cihetine gidilmek fırkaca bir gaye-i mühimme teşkil etmektedir.

Elif)- Sâât-i mesâi umumiyetle sekiz saat olacaktır. Henüz sinn-i bü-lûğa dahil olmayan çocuklar ile şekl-i mesâileri itibarıyla mugayir-i sıh-

hat bir vaziyette uzun müddet kalmaya mecbur olan erbab-ı mesâinün müddet-i mesâfi yevmî altı saati tecavüz etmeyecektir. [y a z m a d a s. 8]

Be)- Yevmî sâât-i istirahatden maada bütün erbab-ı mesâi için yirmi dört saat hafta istirahati temin olunacaktır.

Cim)- On altı yaşını ikmal etmeyen çocuklar çalıştırılmayacaktır.

Dal)- Şerait-i sây ü amelde kadınların hususiyet-i ahvali ayrıca nazar-ı dikkatte bulundurulacaktır. Bu cümleden olmak üzere on sekiz yaşını ikmal etmeyen çocuklarla kadınların gece hizmetlerinde ve sâât-i mesâi haricinde çalıştırılmaları men olunacaktır.

He)- Hâmile kadınlara vaz'-ı hamllerini teshil ve vaz'-ı hamlden evvel bir müşahede-i tibbiyye ve istirahate tâbi tutulmak üzere vaz'-ı hamlden evvel ve sonra sekizer hafta mezuniyet verilecektir. Vaz'-ı haml esnasındaki muavenet-i tibbiyye ve müdavat-ı lâzime meccanen ifa olunacak ve emzikli kadınların vazife-i ırzâlarını teshilen her üç saatte bir yarım saat olmak üzere bir müsaadeye tâbi tutulacak ve emzikli kadınların işe ve sair hususattaki ihtiyacı ayrıca tesviye edilecektir.

Vav)- Erbab-ı mesâinün ahval-i sıhhiyyeleri şahsen ve tarz-ı mesâileri ve mahall-i mesâileri fennen daimî bir mürakabe-i sıhhiyye altında bulundurulacaktır.

Ze)- Her ne sebeble olursa çalışmaya kabiliyetini zayi edenlere müddet ve şerait-i istihdamı nazar-ı dikkate alınmaksızın muavenet-i içtimaiyye temin edilecektir.

Ha)- Bir sene bilâ-inkita hizmet etmiş olan her şahsın bir aylık mezuniyete istihkakları olacaktır.

Tı)- İşçilerin ücretleri mensup olduğu esnaf ittihad[1] cemiyetlerinin rıza ve muvafakati ile tayin olunacak ve evvelce bu esas dairesinde tesviye-i ücretlerine delâlet edilecektir.

Fasıl — 12 Sıhhat-i Umumiyye

Madde 82 — Serbest icra-yi tababet eden etibbadan başka her karye ve nahiye ve sairede kezalik lüzum ve ihtiyaca göre şehir ve kasabaların tâbi tutulacağı taksimat-ı idariyyede teşkilât-ı sıhhiyye vücuda getirilerek sıhhat-i umumiyyenin muhafazası esbabı vesâilinin neşr ü tamimine çalışılacaktır.

Madde 83 — Devlet teşkilât-ı resmiiyesi haricinde olmak üzere muhtelif ve müteaddit eşhasın biraraya gelerek kendilerine bir muavenet-i sıhhiyye temin etmek üzere hususî cemiyetler teşkil etmeleri teshil olunacak ve bu suretle halkın doğrudan doğruya ve kendi teşebbüs-i şahsîleriyle bir muavenet-i tibbiyyeye mazhariyetleri temin olunacaktır.

Madde 84 — Verem vesair hastalıklara karşı mücadele teşkilât-ı resmiiyesi haricinde olmak üzere ahali arasında vücuda getirilecek teşkilât-ı hususiyye ile bu mücadelenin fiilî ve müsmir bir şekle ifrağı temin olunacaktır.

Madde 85 — Eczahanelerin kolayca ecza tedarik edebilmeleri ve bunları en nâfi şerait dairesinde ahaliye tevzi etmeleri için icabeden tedabir-i hayriyye ittihaz olunacak ve istihlâkat kooperatiflerinin daire-i faaliyetine bu kabil müessesat vücuda getirmek esas ve kaidesi dahi ithal olacaktır.

XV

(RESMÎ) T.K.F.'NİN SONU

Rauf Beyin Malta'dan dönüşünde, ona Hakkı Behiç Bey tarafından yazılmış olan 20 Teşrinisâni [1921] tarihli mektubun:

"Siyaset-i hariciye itibarıyla Şarka ve Rus İnkılâbına takarrüpte memleket için büyük bir ümid-i necat gördüğüm ve şahsi kanaatlarım itibarıyla de Müslüman âleminde Rus İnkılâbını tâdilen vücûda gelecek bir Sosyalist İttihadına merbut bulunduğum için, bu mesleğimde tamamıyla bana taraftar görünen Mustafa Kemal Paşa ile bolşevizme doğru bir cereyan tevhit ediyorduk. Bunun iptidalarını Sivas hayatından beri pek iyi bilirsin. Hükûmet işleri ile alakadar olduğum zaman bu mesleğimi tervice çalıştığım gibi haricen de efkârı hazırlamak üzere gizli bir teşkilât vücûda getirdik. Bu teşkilâtın ismi Yeşil Ordu idi. Aynı zamanda Türkistan'da, İran'da, Azerbaycan'da bu isimde teşekküller haber alıyorduk. Orada çalışan arkadaşlarımızla muhabere ederek onların mesâisinden istifade etmek, hududumuz haricindeki teşkilâtı buraya fapt eylemek, bir taraftan onları Rus istilâ-ı siyasîsinden kurtarıp mutedil bir sisteme irca edeceği için onlar hesabına çok menfaatli, bir taraftan bizi bütün bu İslâm kitleleri ile müttehiden hareket eder göstermek suretiyle kuvvetli bulunduracağı için bizim hesabımıza çok istifadeli, bir taraftan da Rusları ayrı ayrı Müslüman memleketlerde siyaset yapmaktan kurtarıp bizi tutmakla bütün âlem-i İslâmı tutmuş olacaklarına emniyet vereceği için Ruslar hesabına da oldukça kârlı bir işti. Diğer mühim bir nokta-i nazara göre de bu teşkilâtın faydası olacaktı. Haricte çalışan arkadaşlarımız bu memleketin bu kadar hak sahibi evlâdı idi. Düşmanlarımızın takibat ve tazyikatından firara mecbur olarak memleketlerine avdet edemedikleri bir zamanda kendilerine az çok muavenet imkânını bahşedecek ve onları daha büyük bir gayretle buldukları muhitlerde çalıştıracaktı. Resid'in, Ethem'in, Fuat Paşanın dahil bulunduğu bu teşkilât bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşanın husumetini celbetti. Dağıtmaya mecbur olduk. Bizi dinlemeyip faaliyette devam ve sebat edenler de bir vesile ile mahkûm edildi. Bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa (Komünist) namı ile ve tamamen Rus İnkılâbının aynı istihdaf etmek şartı ile bir fırka teşkilini teklif etti. Rusya'dan gelen bir tehlikenin ilhab ettiği bir fikr-i mahsus ve bir zaruret-i siyasiye şeklinde bana adeta cebren kabul ettirilen bu işi bir fedakârlık addettim. Çünkü Komünist Fırkası namına ortaya çıkmakla bir kere bittabi çok kuvvetli husumetler celbedecektim. Sanien bu fırkanın memlekette gayesine göre bir şekl-i idare vücûda getirmesi adeta muhal iken ben muhali temenni eder bir adam vaziyetinde kalacaktım. Salisen komünizm haricinde hiçbir fırka namına bir daha hayat-ı siyasiyeye çıkamamak ıztırarına düşecektim. Bunları hep düşündüm. Hatta Maliye Vekili Ferit Bey de ihtar etti. Fakat reddedersem istikbalde tekrar bir mevki-i iktidar tasavvur ettiğime zâhip olacaklar korkusu ile kabulü muvafık buldum, teşkilâta başladık.

P. 174-c